

ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

UV RAPPORT 2015:56

ARKEOLOGISK UTREDNING

Arkeologi inför Varbergstunneln, Västkustbanan, Varberg–Hamra

Arkeologisk utredning steg 2 inför utbyggnad av dubbelspårig järnväg
Hallands län, Halland, Varbergs kommun, Hunnerstad, Lindberg, Träslöv
och Varberg socken, flera fastigheter längs sträckan Varberg–Hamra

Johannes Nieminen

ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

UV RAPPORT 2015:56

ARKEOLOGISK UTREDNING

Arkeologi inför Varbergstunneln, Västkustbanan, Varberg–Hamra

Arkeologisk utredning steg 2 inför utbyggnad av dubbelspårig järnväg
Hallands län, Halland, Varbergs kommun, Hunnerstad, Lindberg, Träslöv
och Varberg socken, flera fastigheter längs sträckan Varberg–Hamra
Dnr 5.1.1-00295-2015

Johannes Nieminen

STATENS HISTORISKA MUSEER

SAMT ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

STATENS HISTORISKA MUSEER

Arkeologiska uppdragsverksamheten

Kvarnbygatan 12

431 34 MÖLNDAL

Fax: 010-480 80 94

Tel.: 010-480 80 00

www.arkeologiuv.se

e-post: fornamn.efternamn@shmm.se

www.shmm.se

© 2015 STATENS HISTORISKA MUSEER

Arkeologiska uppdragsverksamheten

Rapport 2015:56

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2013. Medgivande I 2012/0744.

Kartor är godkända från sekretessynpunkt för spridning.

Bildredigering Lena Troedson

Layout Lena Troedson

Omslag Johannes Nieminen gräver sig ner i marken vid Varbergstunnelns mynning.

Foto: Gisela Ängeby.

Tryck/utskrift Elanders Sverige AB, 2015

Innehåll

De uppdragsarkeologiska stegen	5
Inledning	9
Utredningens förutsättningar	9
Tidigare arkeologiska undersökningar inom utredningsområdet	9
1995 års utredning	9
2014 års utredning steg 1	10
Sammanfattande resultat	10
Topografi och fornlämningsmiljö	10
Norra delen, Område A	11
Södra delen, Do 1 till 8	11
Syfte och målsättning	12
Postglacial transgression	13
Arbets- och metodbeskrivning	16
Utredningens resultat	17
Norra delen område A	19
Topografi och kända lämningar	19
Resultat	19
Delområde 1	21
Topografi och kända lämningar	21
Resultat	21
Delområde 2	27
Topografi och kända lämningar	27
Resultat	27
Delområde 3	32
Topografi och kända lämningar	32
Resultat	32
Delområde 4	36
Topografi och kända lämningar	36
Resultat	36
Delområde 5	40
Topografi och kända lämningar	40
Resultat	40
Delområde 6	43
Topografi och kända lämningar	43
Resultat	43
Delområde 7	46
Topografi och kända fornlämningar	46
Resultat	46
Delområde 8	54
Topografi och kända lämningar	54
Resultat	54
Sammantagen antikvarisk bedömning	60
Förslag till förundersökningsområden inför kommande arkeologiska förundersökningar	60
Sammanfattande arkeologisk och antikvarisk utvärdering	60
Äldre stenålder	62
Referenser	66
Administrativa uppgifter	67
Bilagor	68
Bilaga 1. Schakt-, anläggnings- och fyndtabell	68
Bilaga 2. Ordlista	74
Figur- och tabellförteckning	78

Figur 1a/b. Läget för undersökningen markerat på utsnitt ur Översiktskartan, blad 253 Göteborg (skala 1:250 000, Sweref 99 TM), och GSD-Sverigekartan.

År 1995 påbörjades en första arkeologisk utredning inför planerna på att bygga en dubbelspårig järnväg mellan Varberg och Hamra. Järnvägsprojektet kom dock att läggas i malpåse under en period av närmare tjugo år. När Trafikverket återupptog projekteringen av järnvägsbygget gjordes en förnyad arkeologisk utredning år 2014. I samband med det påträffades 13 fornlämningar, samtliga utgjordes av förhistoriska boplatser. På boplatserna framkom anläggningar och fynd i varierande grad, spår efter människor som representerar närvaro i området från äldre stenålder fram till brons- och järnålder. Utöver fornlämningarna registrerades även tre övriga kulturhistoriska lämningar i samband med utredningen.

De uppdragsarkeologiska stegen

Arkeologiska undersökningar görs i tre etapper: utredning (AU), förundersökning (FU) och slutundersökning (SU). De två första stegen syftar i första hand till att bevara fornlämningen, vilket är grundtanken i kulturmiljölagen (KML).

Arkeologisk utredning görs ibland i två steg: steg 1 innebär att tillgänglig kunskap i form av kartstudier, arkivstudier och äldre undersökningar sammanställs. I steg 1 ingår även en inventering i fält, som syftar till att lokalisera fornlämningar ovan mark samt möjliga lägen för fornlämningar under mark. Steg 2 utgör den särskilda utredningen, där sökschaktsgrävning utförs. Om det vid utredningen konstateras förekomst av fornlämning så är nästa steg i den uppdragsarkeologiska processen en arkeologisk förundersökning (FU).

Liksom den arkeologiska utredningen syftar en förundersökning främst till förse länsstyrelsen med ett fördjupat kunskapsunderlag inför prövningen av arbetsföretaget enligt kulturmiljölagen. Förundersökningen sker oftast som ett led i ett borttagande av fornlämningen. I enlighet med detta är målsättningen att faställa och beskriva fornlämningens datering, karaktär, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet, så att dess vetenskapliga och pedagogiska potential kan bedömas. Utifrån resultatet ska även förslag till preciserade frågeställningar inför en slutdokumentation, i form av en särskild undersökning, kunna redovisas.

Om länsstyrelsen ger tillstånd till ingrepp i fornlämningen så att den helt eller delvis kan tas bort görs en särskild undersökning. Den särskilda undersökningens omfattning och inriktning bedöms med utgångspunkt i resultaten från förundersökningen.

Mer information om den uppdragsarkeologiska processen kan hämtas under följande länk: <http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/den-uppdragsarkeologiska-processen/>.

Uppdragsarkeologin regleras av 2 kap. 10-14 §§ i Kulturmiljölagen (KML) och av föreskrifter.

En ordlista med arkeologiska termer finns i bilaga 2.

ARKEOLOGISKA PERIODER

STENÅLDER	
Paleolitikum	–9500 f.Kr.
Mesolitikum	9500–3900 f.Kr.
Tidigneolitikum	3900–3300 f.Kr.
Mellanneolitikum	3300–2300 f.Kr.
Senneolitikum	2300–1800 f.Kr.
BRONSÅLDER	
Äldre bronsålder	1800–1100 f.Kr.
Yngre bronsålder	1100–500 f.Kr.
JÄRNÅLDER	
Förromersk järnålder	500 f.Kr.–0
Romersk järnålder	0–400 e.Kr.
Folkvandringstid	400–550 e.Kr.
Vendeltid	550–800 e.Kr.
Vikingatid	800–1050 e.Kr.
MEDELTID	
	1050–1500 e.Kr.
NYARE TID	
	1500 e.Kr.–nutid

Perioder angivna enligt uppgifter från arkeologerna på UV (numera SHMM AU, 2008-03-05).

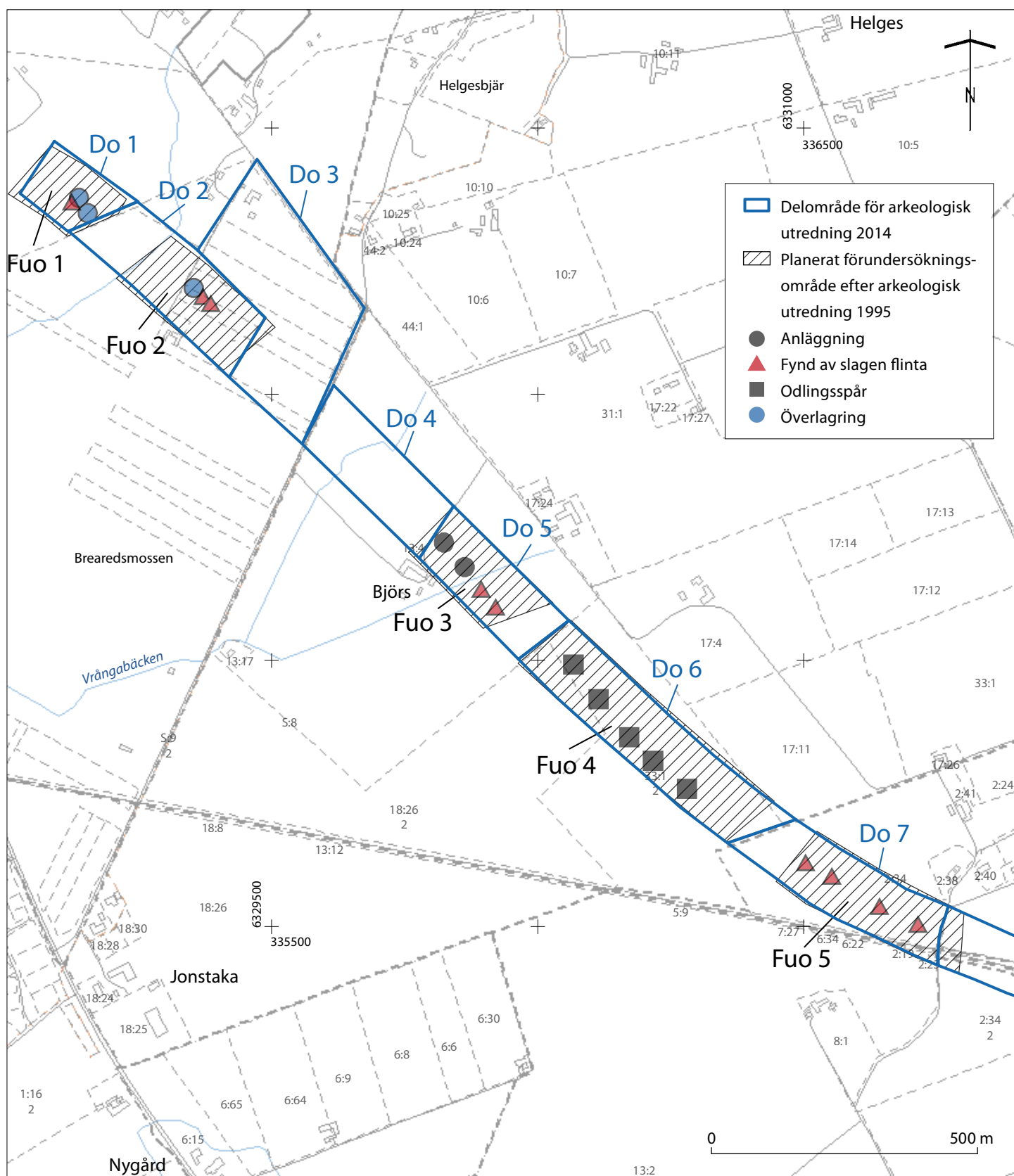

Figur 2a. Utredningsområdena markerade på utsnitt ur Fastighetskartan, blad 63D3DN Lindberg (Sweref 99 TM). Skala 1:10 000.

Figur 2b. Utredningsområdena markerade på utsnitt ur Fastighetskartan, blad 63D3DS Varberg och 63D2DN Träslövsåläge (Sweref 99 TM). Skala 1:20 000.

Figur 3. Plankartan visar de arkeologiska lämningar som påträffades inom de olika Fuo-områden vid 1995 års utredning i relation till delområdena för den nu aktuella utredningen steg 2. Skala 1:10 000.

Inledning

Trafikverket planerar att bygga en dubbelspårig järnväg på sträckan Varberg–Hamra (Varbergstunneln), i Varbergs kommun. Till följd av detta genomfördes en arkeologisk utredning steg 2 inom det aktuella området.

Den arkeologiska utredningen beslutades av Länsstyrelsen i Hallands län, bekostades av Trafikverket och utfördes av personal från Riksantikvarieämbetet UV Väst, numera SHMM Mölndal.

Utredningens förutsättningar

Förutom själva tunneldelen består järnvägskorridoren dels av en cirka tre kilometer lång sträcka sydöst om Varberg, dels av en cirka 350 meter lång etapp norr om staden. Korridoren varierar i bredd mellan 100 och 150 meter. Sammanlagt ledde detta till att utredningsområdet var drygt 408 hektar stort.

Enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag utgjordes de generella förutsättningarna för arkeologisk utredning steg 2 dels av resultaten från en tidigare utförd utredning steg 1, dels från resultaten av en utredning som genomfördes år 1995 i samband med den då planerade utbyggnaden av samma järnvägssträckning. Om 1995 års utredning kan det generellt sägas att den var mycket begränsad i förhållande till det nuvarande arbetsområdet för den dubbelspåriga järnvägen (se nedan *Tidigare undersökningar inom utredningsområdet*).

Den nu aktuella utredning steg 2 genomfördes av två parallellt arbetande grävlag bestående av två arkeologer med varsin grävmaskin till hjälp. Genom att arbeta med två grävlag samtidigt kunde tiden i fält förkortas, vilket var att föredra med tanke på att utredningen genomfördes i slutet av november och början av december. Till allas lättnad kan det i efterhand konstateras att vädret var ovanligt mildt för årstiden och regndagarna få.

Tidigare arkeologiska undersökningar inom utredningsområdet

1995 års utredning

Som ovan nämnts genomfördes en arkeologisk utredning år 1995. Utredningen syftade till att klarlägga fornlämningsbilden inför dåvarande Banverkets planering för dubbelspårsutbyggnad på sträckan Varberg–Hamra. Vid tillfället utförde Riksantikvarieämbetet UV Väst provschaktgrävningar inom det nuvarande utredningsområdets södra del, det vill säga från södra tunnelpåslaget och vidare ned mot Hamra. I samband med utredningen grävdes ytterst få schakt i relation till storleken på de ytor som idag utgör arbetsområdet för järnvägsutbyggnaden. Schakten förlades även konsekvent utmed en centrumlinje inom det dåvarande arbetsområdet.

Vid 1995 års utredning påträffades fem lokaler (Fuo 1 till 5, figur 3) med i första hand förhistoriska boplatsslämningar. På tre av platserna framkom bearbetad flinta och på en plats påträffades enstaka anläggningar i form av gropar. På den femte lokalen iaktogs korsade rännor, vilka tolkades som spåren efter äldre tiders jordbruk (för mer detaljerade uppgifter om resultaten från 1995 års utredning se *Utredningsresultat Område A, Do 1 till 8*).

Platserna registrerades dock aldrig i fornminnesregistret. Resultaten från utredningen redovisades i form av ett PM till länsstyrelsen och dåvarande Banverket. Resultaten finns även sammanställda i rapporten från utredning steg 1 (Svedberg, m.fl. 2014).

2014 års utredning steg 1

Efter det att järnvägsprojektet återigen aktualiserats beslutade länsstyrelsen att en ny utredning steg 1, skulle genomföras inom arbetsområdet. Huvudsyftet med den arkeologiska utredningen steg 1 var att klargöra den kända fornlämningsbilden inom och i anslutning till den planerade järnvägssträckningen.

Utredning steg 1, som genomfördes sommaren 2014, omfattade en byråinventering, där genomgång av äldre kartor, historiska källor, utgrävningssrapporter och studier av äldre strandlinjer ingick. Utöver de byråmäsiga studierna gjordes även en fältinventering. Resultaten presenterades i en rapport som sedan låg till grund för länsstyrelsens bedömningar avseende arkeologisk utredning steg 2.

Utredning steg 1 resulterade i att ett område norr om Varberg vid Getteröns naturreservat valdes ut för schaktgrävning inom ramen för en arkeologisk utredning steg 2 (se nedan Område A, figur 2a). Söder om Varberg pekades hela sträckan mellan Breared och Hamra ut för provschaktgrävning. Inför en arkeologisk utredning steg 2 delades sträckan mellan Breared och Hamra upp i åtta delområden (se nedan, Do 1 till 8, figur 2b).

I rapporten ingick även en bakgrund och ett diskussionsunderlag inför förundersökningarna av fornlämningarna Varberg 60:1 och 62:1. Fornlämningarna utgör lämningar efter Varbergs föregångare Getakärr som kommer att beröras av den planerade järnvägsutbyggnaden genom Varberg (Svedberg m.fl. 2014).

Sammanfattande resultat

Vid utredning steg 2 påträffades 13 fornlämningar, samtliga utgjordes av boplatser (interimistisk beteckning, Boplats 1 till 13). Inom boplatserna påträffades anläggningar och fynd i olika grad. Boplatserna uppvisade spår efter människors handlingar, verksamhet från äldre stenålder fram till brons- och järnålder. Utöver fornlämningarna registrerades även tre övriga kulturhistoriska lämningar (interimistisk beteckning, Övrig kulturhistorisk lämning 1 till 3). På dessa platser framkom endast enstaka härdar och kokgropar.

Riksantikvarieämbetet UV Väst föreslår att fornlämningarna bör förundersökas inför en eventuell exploatering. När det gäller de övriga kulturhistoriska lämningarna föreslås inga fortsatta arkeologiska insatser.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet bestod av nio delområden (område A, Do 1 till 8) som totalt utgjorde ett cirka 408 000 kvadratmeter stort yta (figur 1 och 2).

Norra delen, Område A

Den planerade järnvägssträckningens norra del tangerar Getteröns naturreservat. Område A utgjordes dels av en bergknalle, dels av öppna gräsbevuxna områden nedanför bergknallen. Den norra delen av området bestod delvis av fastigheter med rivna sentida bostadshus (figur 2a).

Höjdnivåerna inom området varierade från cirka 4 till cirka 11 meter över havet. I trakten kring Varberg omfattar det ett höjdintervall som påverkats av den postglaciala transgressionen (se nedan *Postglacial transgression*).

Inom Område A finns sedan tidigare en känd stensättning, Varberg 34:1, som är klassiskt belägen på krönet av en bergsklack med utsikt över de lägre liggande markerna. Cirka 200 meter nordost om stensättningen, utanför bansträckningens arbetsområde, ligger Varberg 33:1 som utgörs av ett liknande gravmonument, placerat på toppen av ett berg med utsikt över dagens kustlinje och öppet hav. Stensättningar av denna typ brukar i allmänhet dateras till yngre bronsålder eller äldre järnålder.

Södra delen, Do 1 till 8

Från tunnelpåslaget vid Breared och söderut ned mot Hamra utgjordes utredningsområdet av en bred dalgång som sträcker sig från havet i väster och in mot mer höglänta trakter i öster. Landskapet består mestadels av åkermark med undantag för ett område i nordväst, som utgörs av en skogbevuxen bergig sluttning. Den skogsklädda slänten återfinns vid det planerade tunnelpåslaget vid Breared (figur 2b).

Inom området varierar höjden över havet från cirka 9 meter–cirka 23 meter, vilket innebar att merparten av området påverkats av den postglaciala transgressionen. Det är endast de högst liggande partierna inom Do 1 och hela området för Do 8 som är belägna över de 15 meter över havet som utgör den postglaciala transgressionens maximum i området kring Varberg (se nedan *Postglacial transgression*).

Resultat från 1995 års utredning

År 1995 genomfördes en utredning på sträckan mellan Breared och Hamra i samband med dåvarande Banverkets planering för dubbelspårsutbyggnad. Vid utredningen påträffades fyra lokaler med förhistoriska boplotsindikationer samt en plats med lämningar, vilka tolkades som spåren efter äldre tiders jordbruk.

I anslutning till det södra tunnelpåslaget iaktogs flinta av mesolitisk karaktär i den flacka hagmarken nedanför ett bergsparti (Fuo 1, inom Do 1). Ett mesolitiskt fyndmaterial påträffades också i arbetsområdets södra del vid Vareborgs bärodling. Fynden påträffades där det flacka jordbrukslandskapet steg upp mot en plåtå (Fuo 5 inom Do 7). Även på en knappt skönjbar förhöjning i den flacka åkermarken påträffades flintavslag. Flintavslagen uppvisade attribut som kunde kopplas samman med yxtillverkning från neolitisk tid (Fuo 2, inom Do 2). Utöver flintfynden från mesolitikum och neolitikum iaktogs boplotsrelaterade anläggningar bestående av gropar,

på ömse sidor om en bäck på en yta i arbetsområdets mellersta del (Fuo 3 inom Do 5). Förutom de förhistoriska boplatzlämningarna påträffades korsade rännor inom ett område. Rännorna tolkades som spåren efter en tidig historisk uppodlingsfas (Fuo 4, inom Do 6).

De platser som upptäcktes vid 1995 års utredning kom emellertid inte att anmälas till fornminnesregistret och har därför aldrig registrerats som fornlämningar. Inför den nu aktuella utredningen fanns därmed inga registrerade fornlämningar inom utredningsområdet.

Fornlämningar i anslutning till utredningsområdet

I direkt anslutning till området finns dock enstaka fornlämningar registrerade. Nordväst om gården Björs har man funnit en enkel skafthålsyxa på Varberg 96:1 i upplöjd åker. Vid en arkeologisk utredning och förundersökning dokumenterades även enstaka flintavslag och mycket sporadiskt förekommande boplatzlämningar i närheten av fyndplatsen för skafthålsyxan (Streiffert 1998). Vidare markerar Träslöv 141:1 platsen för ett lösfunnet bryne. Fyndplatsen tangerar ett område öster om utredningsområdet som Trafikverket preliminärt avser att använda för tillfällig lagring av över-skottsmassor. Vid Vareborg, strax öster om korridoren, finns en mindre gravgrupp, Träslöv 22:1–3. Gravgruppen består av två stensättningar och en hög. Närmare 700 meter rakt söder om Vareborg finns ytterligare en tidigare känd stensättning och en hög, Träslöv 20:1 och 21:1, båda är belägna på en mycket låg sandrygg. Även öster om Vareborg, på en bergshöjd vid Hamra i Hunnestads socken, finns en grupp med gravar, Hunnestad 1:1–4.

Avslutningsvis kan det sägas att höjddpartierna norr om det planerade södra tunnelpåslaget kännetecknas av en riklig mängd fornlämningar. Fornlämningarna ligger i ett stråk, bestående av gravar och boplatser, som sträcker sig från Varberg och vidare österut mot E6/E20.

Den sammantagna fornlämningsbilden visar därmed att området i stort innehåller lämningar från i princip hela förhistorien.

Syfte och målsättning

Utredningens målsättning var att utreda fornlämningsbilden inom den planerade järnvägssträckningens arbetsområde, och att så långt som möjligt beskriva denna. Målsättningen uppfylldes främst genom provschaktgrävningar med grävmaskin som syftade till att klarlägga om det fanns fornlämningar som inte är kända inom angivna utredningsområden.

Resultaten skulle i första hand utgöra ett beslutsunderlag för länsstyrelsen, samt ett planeringsunderlag för Trafikverket inför kommande projektering av järnvägsutbyggnaden.

Målsättningen och syftet skulle utmynna i en rapport där det sammantagna utredningsresultatet presenteras på ett utförligt sätt. Materialet i rapporten skulle vidare utgöra en adekvat grund för utarbetandet av undersökningsplan med kostnadsberäkning för kommande arkeologiska förundersökningar, samt för Trafikverkets fortsatta arbete med järnvägsplan och markägarkontakter.

Postglacial transgression

I det föregående har termen postglacial transgression använts. Nedan följer en sammanfattande beskrivning och förklaring av begreppet för den icke initierade läsaren.

Den postglaciala transgressionen betecknar ett geologiskt fenomen som påverkat delar av västkusten. Kortfattat kan fenomenet beskrivas som ett resultat orsakat dels av landhöjning i samband med rörelser i jordskorpan, dels av havsnivåförändringar orsakade av varierande mängder vatten i haven (se bl.a. Nordqvist 2000, s. 110ff).

När inlandsisen smälte bort för drygt 14 000 år sedan låg stranden i Varbergsområdet drygt 80 meter över dagens havsnivå. I samband med isavsmältningen började den landyta som varit kraftigt nedpressad av inlandsisen att höja sig, vilket ledde till att havsstranden sänkte sig under en cirka 4000-årig period. För cirka 10 000 år sedan startades dock en kraftig höjning av havsytans nivå förorsakad av en omfattande avsmältning av polarisarna och de sista resterna av inlandsisen. I samband med isavsmältningen började havsytan, under perioder, att stiga snabbare än vad landmassan höjde sig. Detta skapade ett växlande förlopp i strandlinjeförskjutningen på stora delar av Västkusten. Sett till en längre period för cirka 10 000–8000 år sedan var det dock strandhöjningen som dominerade. Under denna tidsrymd steg havet från dagens nivå till cirka 15 meter (Pässe & Andersson 2005) över den samma i området kring Varberg (figur 4 och 5).

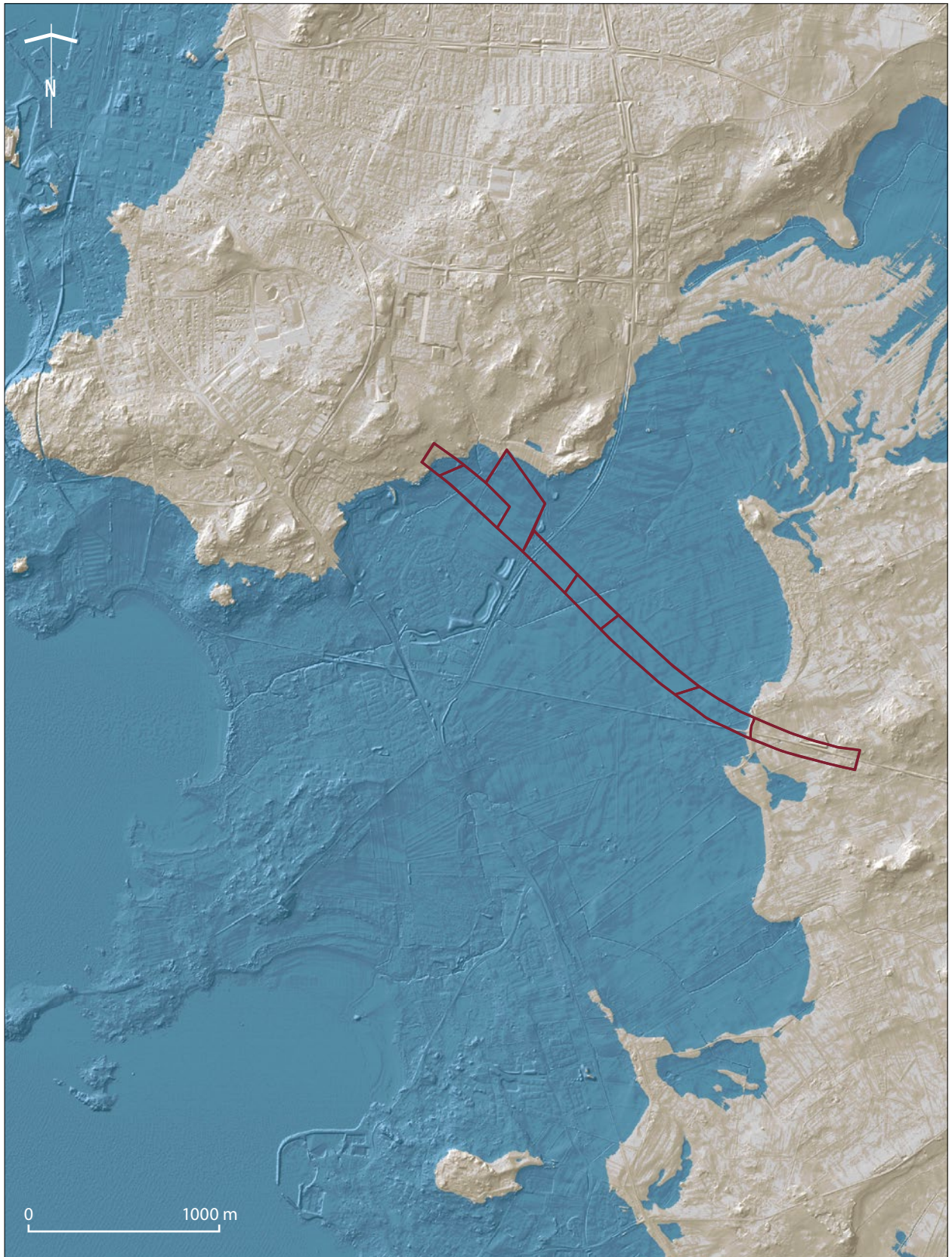
De ovan beskrivna geologiska förloppen skapade förutsättningar för det som inom arkeologin benämns som överlagrade respektive inlagrade och omlagrade boplatser. Överlagring respektive inlagring och omlagring har skett under ett specifikt och daterat geologiskt skede. Detta innebär att transgressionsprocessen i sig ger en indirekt datering av de lämningar som påträffas på boplatserna. På Västkusten knyts dessa lämningar till den så kallade sandarnakulturen som omfattar en period för cirka 10 000–8000 år sedan. En förutsättning för en indirekt strandlinjedatering av boplatserna är antagandet att bosättningarna under äldre stenålder till allra största delen varit strandbundna.

Överlagring som fenomen är viktigt utifrån flera utgångspunkter. För- enklat innebär överlagring i detta sammanhang att havsnivåns variationer ofta har täckt boplatserna från denna tid med metertjocka sand-grus- och ibland lerlager. I vissa fall har dessa lager lett till att boplatserna blivit betydligt bättre skyddade från inverkan av förstörande markprocesser i jämförelse med stenåldersboplatser från andra perioder. På ett fåtal undersökta platser hade bevarande förhållandena till och med varit så gynnsamma att även organiskt material i form av exempelvis ben, horn och trä bevarats (se bl.a. boplatserna i Balltorp, Mölndal 110, [Nordqvist 2000] och Mölndal 182, [Johansson 2014]). Fyndmaterialen och lämningarna från sådana boplatser har därmed en unik kunskapspotential för vidare forskning kring hur människor levde under äldre stenålder. En mer destruktiv sida av den postglaciala transgressionens påverkan på vissa boplatserna är så kallad om- och inlagring. Det innebär att svallvågor och havsnivåns förändringar i många fall har eroderat bort dåtida kulturlager och konstruktioner. Det

Figur 4a. Det landskapsavsnitt som påverkats av den postglaciala transgressionen kring den södra delen av utredningsområdet, här visas dagens havsnivå.

Figur 4b. Det landskapsavsnitt som påverkats av den postglaciala transgressionen kring den södra delen av utredningsområdet, här visas landskapet med en havsnivå som är 15 meter över dagens.

innebär också att fynd från en boplats i vissa fall kan ha om- och inlagrats i ”nya” strandlager som bildats en bra bit från den ursprungliga boplatsen. Om- och inlagring av boplatser försvårar därför vissa typer av tolkningar som tar sin utgångspunkt i dessa boplatmaterial.

Arbets- och metodbeskrivning

På begäran av länsstyrelsen och Trafikverket kontaktade Riksantikvarieämbetet UV Väst (nu SHMM Mölndal) Trafikverket cirka två veckor innan fältarbetet påbörjades. Detta gjordes för att beställaren i god tid skulle få möjlighet att informera samtliga markägare om de planerade arkeologiska arbetena. Trafikverket gavs senare möjlighet att följa det löpande arkeologiska arbetet via möten under fältarbetets gång.

Den arkeologiska utredningen steg 2 genomfördes genom grävning av provschakt med grävmaskin.

De generella förutsättningarna för utredning steg 2 utgjordes av resultaten från den tidigare utförda utredning steg 1 samt de iakttagelser som gjordes i samband den utredning som genomfördes år 1995 inom samma område. Det innebar dels att schaktningen genomfördes med utgångspunkt i de specifika förutsättningar som gällde för de utpekade delområdena från utredning steg 1, dels som ett led i att bekräfta de observationer som gjordes vid 1995 års utredning, så att de påträffade platserna med fornlämningsindikationer kunde registreras i förekommande fall.

Vid utredningen kombinerades traditionell sökschaktning (avschaktning av humus till underliggande lager) med grävandet av djupschakt där fler underliggande lagerhorisonter genomgrävdes. Syftet med djupschakten var att eftersöka överlagrade mesolitiska lämningar och fyndförande lager. Som ovan beskrivits låg stora delar av utredningsområdet inom ett höjdintervall som påverkats av den postglaciala transgressionen. Därmed grävdes ett antal djupschakt i de delar av utredningsområdet som var belägna på nivåer under 15 meter över havet.

Flintfynden, som sorterades i fält, kategoriserades primärt med utgångspunkt i *Sorteringsschema för flinta* (Fynderapporter 1978, Andersson m.fl.). Sorteringsschemat har använts i regionen från slutet av 1970-talet och används än idag. Syftet med en typologisk sortering utifrån sorteringsschemats kriterier var att göra fynden jämförbara med andra tidigare uppgrävda fyndmaterial i regionen, eftersom schemat innehåller en morfologiskt bestämd typindelning av flintartefakter.

Inmätningar av sökschakt, anläggningar med mera gjordes med DGPS. Landskapet, nyupptäckta fornlämningar anläggningar, lager och fynd beskrevs och fotograferades. Dokumentationen, såsom inmätningar, foto och beskrivningar registrerades samt bearbetades i Intrasis och ArcGis. ArcGIS är ett geografiskt informationssystem som möjliggör behandling, presentation och distribution av geografiska data. Intrasis är en specifikt utarbetad programvara för hantering av arkeologisk dokumentation, som exempelvis fyndregistrering, inmätningar, foton, beskrivningar etc.

Under rubriken *Utredningens resultat* ges en mer specifik beskrivning av genomförandet och de förutsättningar samt metoder som gällde inom varje delområde.

Utredningens resultat

Som tidigare nämnts delades utredningsområdet in i 9 delområden (område A, Do 1 till 8, figur 2a och b). Resultaten och genomförandet av schaktgrävningen inom dessa områden kommer i det följande att redovisas separat (Område A, Do 1 till 8). För mer detaljerade uppgifter kring specifika schakt, anläggningar och fynd hänvisas till bilaga 1. För att få en bild av hur 2014 års provschakt förhöll sig till de schakt som grävdes år 1995 se bilaga 2.

Figur 5. Översiktbild med ängsmarken och bergspartiet i bakgrunden. Bilden är tagen mot norr. Foto: Gisela Ängeby.

Figur 6. På bilden kan den övervuxna stensättningen Varberg 34:1 ansas. Fotot är taget mot sydväst. Foto: Gisela Ängeby.

Norra delen område A

Topografi och kända lämningar

Området var cirka 26 600 kvadratmeter stort. Terrängen utgörs dels av ett bergsparti, dels av lägre liggande ängsmark. I den norra delen av området finns stora ytor med övergiven och riven sentida bebyggelse (figur 5).

Område A ligger cirka 4–11 meter över havet, vilket innebär att hela ytan påverkats av den postglaciala transgressionen. På bergspartiet finns en tidigare känd grav i form av en stensättning (Varberg 34:1, figur 6). Stensättningar av denna typ dateras vanligen till brons eller järnålder.

Resultat

Inom område A grävdes sammanlagt 21 sökschakt med maskin, vilket motsvarar en cirka 420 kvadratmeter stor yta. Sex av dessa utgjordes av djupschakt som grävdes på den lägre liggande ängsmarken sydväst om bergsknallen i syfte att eftersöka överlagrade mesolitiska lämningar och fynd (figur 7). I medeltal grävdes djupschakten ner till cirka 2 meter under marknivån. Lagerföljden i djupschakten utgjordes av påförda jordmassor. Det visade sig att den lägre liggande ängsmarken använts som soptipp i sen tid, vilket innebär att eventuella intakta fyndförande jordlager förstörts då området grävts ut i samband med deponeringen av sopor och byggavfall (figur 8).

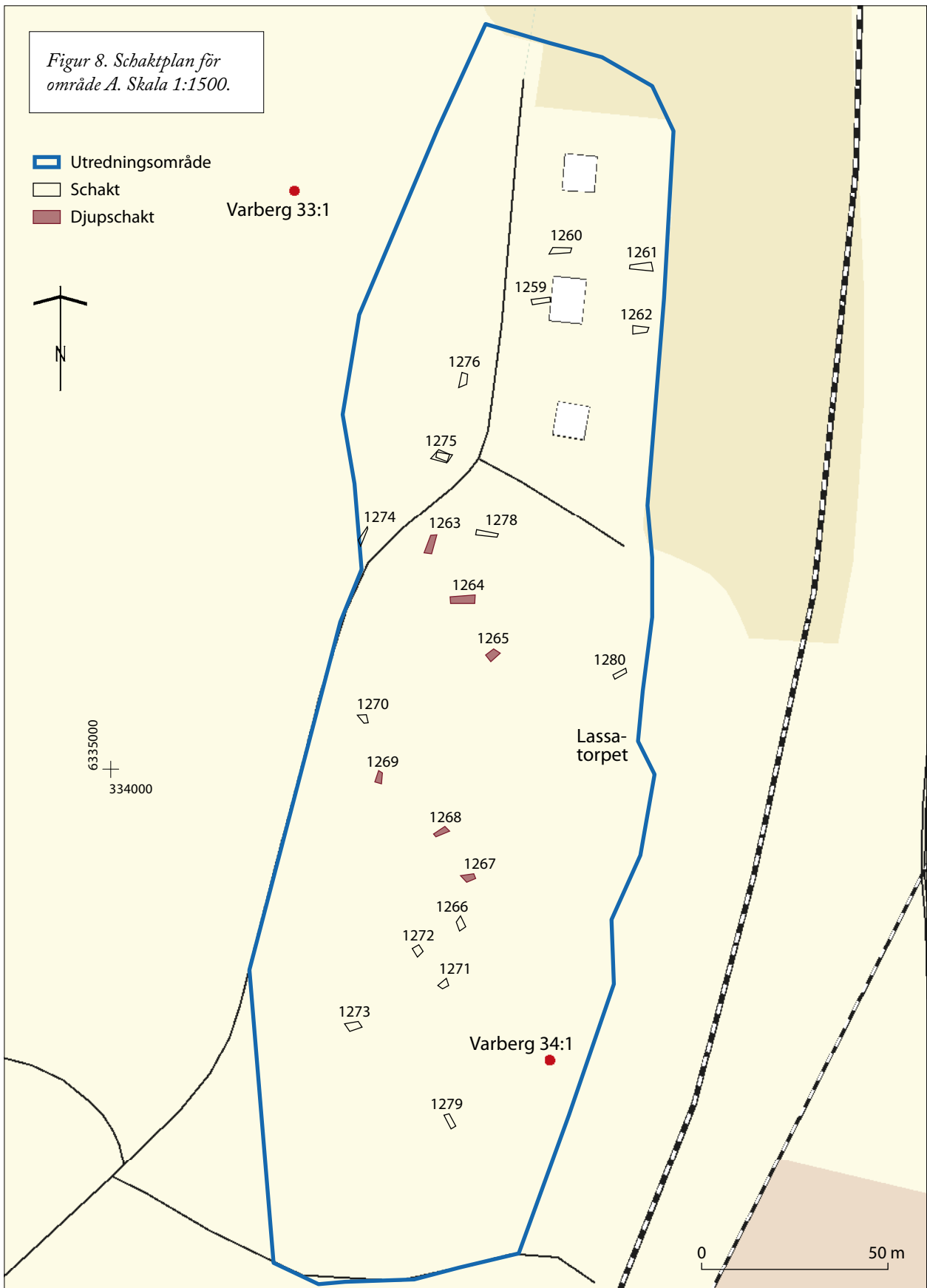
I syfte att söka efter fler gravar eller andra anläggningar kring den redan kända stensättningen grävdes fyra schakt på berget. Övriga schakt förlades till lämpliga lägen för att täcka in området som helhet.

Inom Område A påträffades inget av arkeologiskt intresse, utöver den sedan tidigare registrerade stensättningen Varberg 34:1.

Figur 7. Bilden visar det deponerade byggavfallet som schaktades fram på område A. Foto: Lotta Stenqvist.

Figur 8. Schaktplan för område A. Skala 1:1500.

Delområde 1

Topografi och kända lämningar

Delområde 1 var cirka 18 700 kvadratmeter stort. Området är beläget på en nivå av cirka 11–20 meter över havet. Terrängen består av flack hagmark som i nordväst ansluter till ett skogbevuxet bergsparti. I bergsslätten finns mindre terrasser och gipar insprängda mellan uppstickande hälleberg (figur 9). Inför utredningen beskrevs de skyddade giparna som potentiella lägen för aktivitetsytor från äldre stenålder.

Vid 1995 års utredning grävdes tre sökschakt i hagmarken nedanför bergsslutningen. I schakten påträffades svallade flintavslag och splitter i ett grus/klapperstenslager. Fynden ansågs indikera läget för en strandbunden mesolitisk boplats (Fuo 1).

Resultat

Inom delområde 1 grävdes sammanlagt 40 sökschakt med maskin (figur 10). Det motsvarar en cirka 800 kvadratmeter grävd yta.

Schakten lokaliserades dels till hagmarken nedanför bergsslutningen, dels i de små giparna på själva sluttningen.

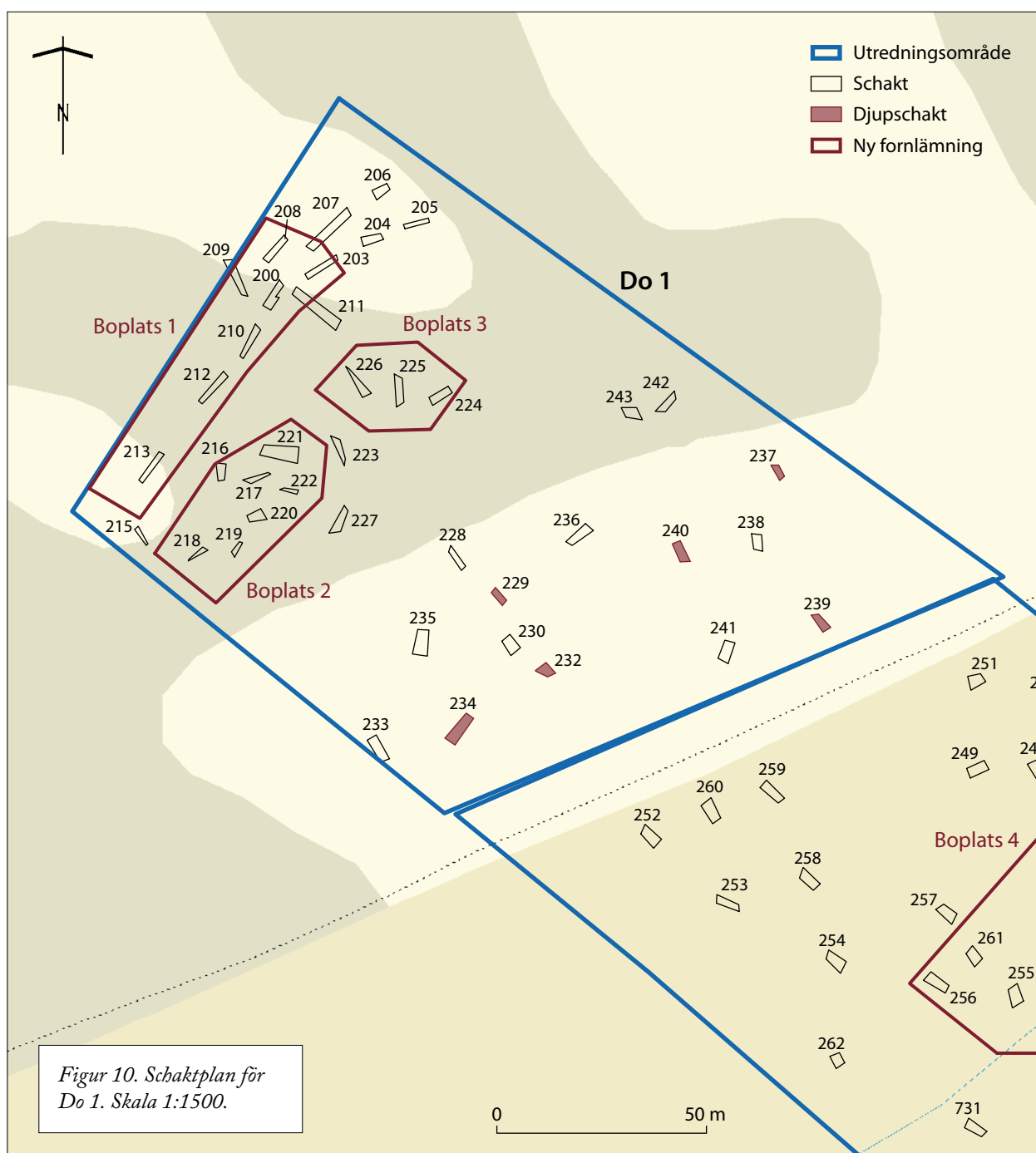
I hagmarken grävdes 13 schakt, sex av dessa utgjordes av djupschakt som syftade till att finna överlagrade mesolitiska lämningar (figur 10). Inga fornlämningar påträffades dock i denna del av området.

Figur 9. Den skogbevuxna bergsslätten inom Do 1 mot sydöst. Foto: Gisela Ängeby.

På bergsslutningen undersöktes 27 schakt. Eftersom sluttningen är belägen cirka 15 meter över havet grävdes inga djupschakt i slätten. På bergsslutningen påträffades tre fornlämningar (se nedan interimistisk beteckning, Boplats 1–3, figur 11).

I resterande schakt påträffades inget av arkeologiskt intresse. I några få schakt iaktogs enstaka slagna flintor. Fyndkontexterna och fyndens karaktär bedömdes dock som allt för vaga för att motivera vidare arkeologiska åtgärder.

Boplats 1

*Lämnings*typ: Boplats.

Höjd över havet: cirka 19 meter.

Terräng: Boplatsen är belägen på en plåtå som i sydöst övergår i ett brantare parti. I nordväst avgränsas boplatsen av arbetsområdet för järnvägen (figur 11).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 80×20 meter (NO–SV). På ytan grävdes åtta sökschakt. I dessa framkom 1 härd (figur 12) och 2 gropar (figur 13). Fynden från boplatsen utgjordes av 3 flintavslag och 20 bitar övrig slagen flinta.

Anläggningarna och fynden framkom i ett lager bestående av grusig sand under humusen. Ett flintavslag kunde ges en trolig datering till äldre bronsålder (cirka 1800–1100 f.Kr.), eftersom det dels var flathugget, dels metallslaget. De övriga flintfynden kunde inte dateras utifrån teknologiska eller typologiska kriterier.

Bedömning: Boplats 1 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

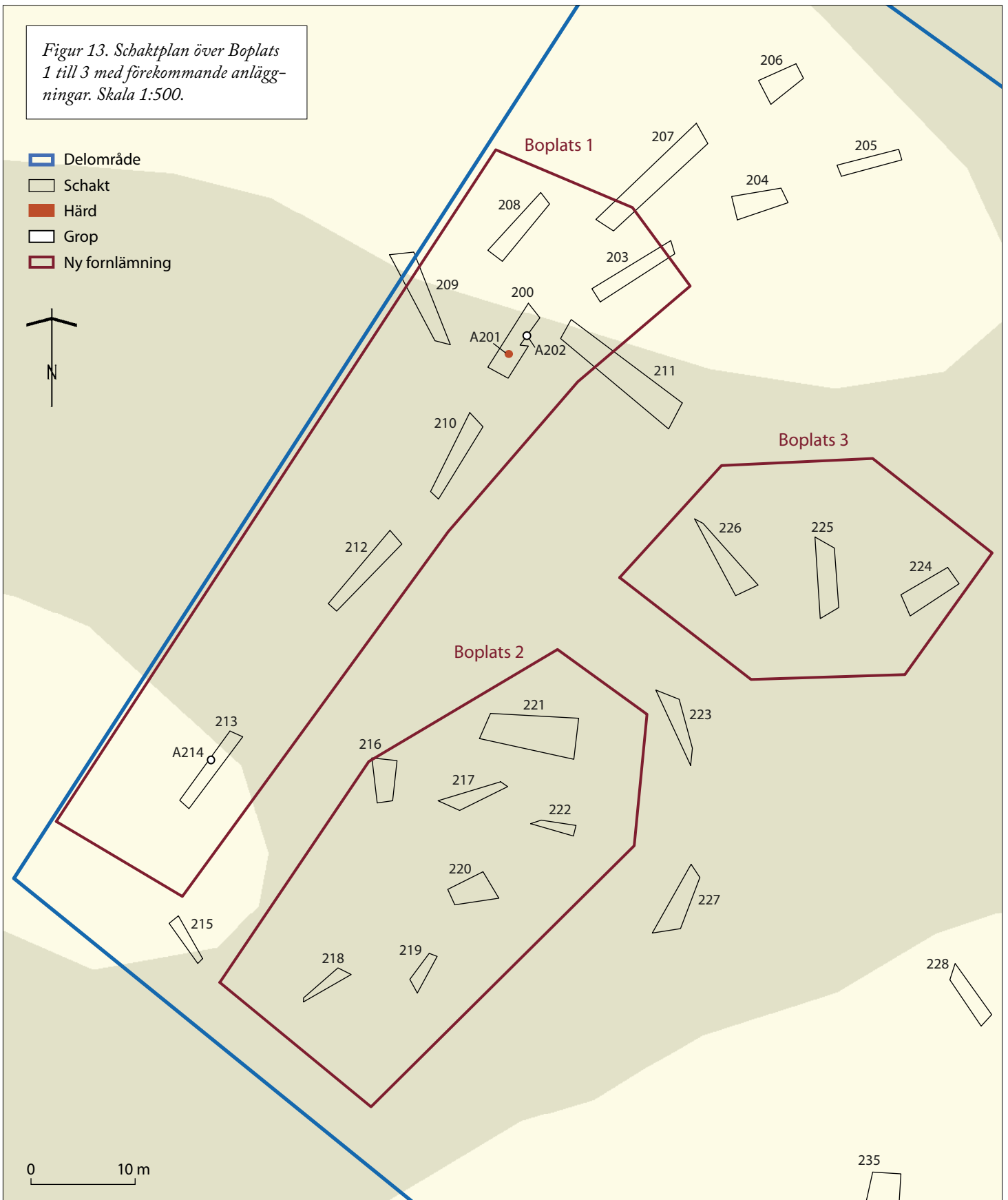
Figur 11. Översiktssbild av Boplats 1 mot öster. Foto: Gisela Ångeby.

Figur 12. På fotot syns den härd som påträffades på Boplats 1. Foto: Gisela Ångeby.

Figur 13. Schaktplan över Boplats 1 till 3 med förekommande anläggningar. Skala 1:500.

Boplats 2

Lämningsstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 15–18 meter.

Terräng: Boplatsen är belägen på en sydöst sluttning mellan cirka 15–18 meter över havet. Sluttningen utgörs ställvis av berg i dagen och däremellan skyddade gipar (figur 14).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 50×23 meter (NÖ–SV). På ytan grävdes sju schakt (figur 13). I tre av dessa framkom flinta bestående av 8 avslag, 1 övrig kärna, 1 sidofragment från en övrig kärna, 1 spån och 30 bitar övrig slagen. Av flintorna var 14 stycken brända. Inga anläggningar påträffades i schakten.

Fynden framkom i ett gruslager under humusen. Två flintavslag kunde teknologiskt dateras till senneolitikum/äldre bronsålder (cirka 2300–1100 f.Kr.), eftersom de var flathuggna. Flintspånet kan eventuellt tillskrivas mellaneneolitikum och gropkeramisk kultur (cirka 3300–cirka 2300 f.Kr.). De övriga flintfynden kunde inte dateras utifrån teknologiska eller typologiska kriterier.

Bedömning: Boplats 2 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 14. Boplats 2 mot öster. Foto: Gisela Ångeby.

Boplats 3

Lämningsstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 15–17 meter.

Terräng: Boplatsen är belägen på en plåtå nedanför en nordöstsluttning. Plåtåen utgörs ställvis av berg i dagen och däremellan skyddade gipar (figur 15).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 35×19 meter (Ö–V). På ytan grävdes två sökschakt. I dessa påträffades flintfynd bestående av 3 avslag och 7 bitar övrig slagen, varav 1 var bränt. Inga anläggningar iaktogs i schakten (figur 13).

Fynden framkom i ett gruslager under humusen. Flintfynden kunde inte ges en närmare datering utifrån tekniska eller typologiska attribut.

Bedömning: Boplats 3 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 15. Översiktsbild av på Boplats 3 mot öster. Foto: Gisela Ångeby.

Delområde 2

Topografi och kända lämningar

Delområde 2 var 47 300 kvadratmeter stort och är beläget mellan cirka 9–11 meter över havet. Landskapet utgörs av flack åkermark med ett antal lägre förhöjningar (figur 16).

Vid 1995 års utredning grävdes sju schakt inom området. I tre av dessa påträffades flintavslag som indikerade neolitisk yxtillverkning (Fuo 2). De fyndförande schakten var lokaliserade till delområdets sydöstra del (figur 3).

Resultat

På Delområde 2 grävdes sammanlagt 53 sökschakt med maskin, vilket motsvarar en cirka 1060 kvadratmeter stor yta.

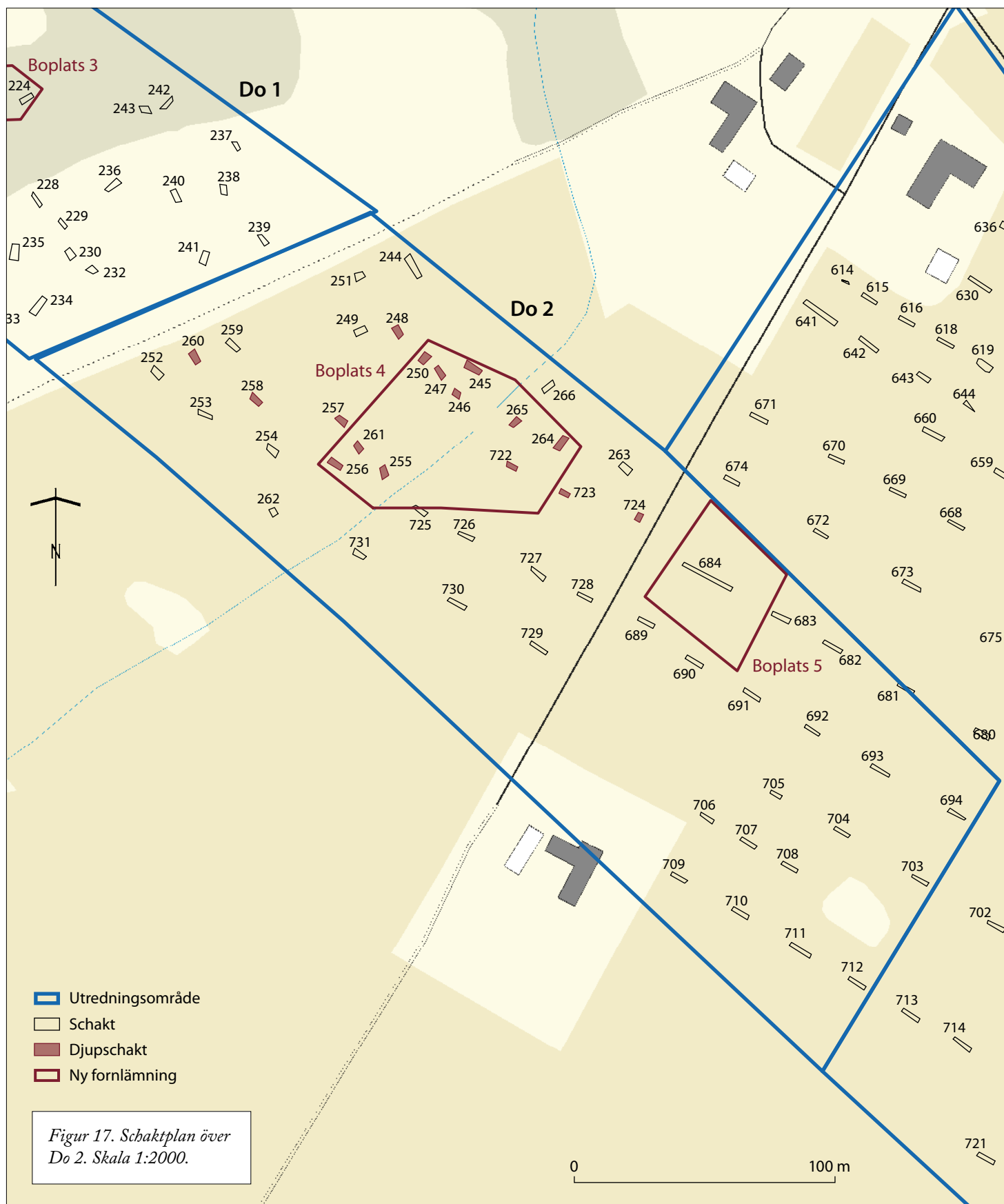
I syfte att eftersöka överlagrade mesolitiska lämningar grävdes 15 djupschakt (figur 17). De flesta av dessa grävdes på ömse sidor om en bäck, där en överlagringsstratigrafi med flintfynd och bevarat organiskt material påträffades (se nedan Boplats 4).

Ett antal schakt togs upp på och kring de små kullar som fanns i den annars flacka åkermarken. I anslutning till den förhöjning där man vid 1995 års utredning påträffat neolitiska flintavslag (Fuo 2, figur 3) framkom fyra härdar, i schakten påträffades dock inga fynd (se nedan Boplats 4).

I resterande schakt som grävdes inom delområde 2 påträffades inget av arkeologiskt intresse. I några få schakt iaktogs enstaka slagna flintor. Fyndkontexterna och fyndens karaktär bedömdes dock som allt för vaga för att motivera vidare arkeologiska åtgärder.

Figur 16. Översikt bilden visar delområde 3 mot sydöst. I bakgrunden är boplats 4 markerad. Foto: Gisela Ångeby.

Figur 17. Schaktplan över Do 2. Skala 1:2000.

Boplats 4

Lämningsstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 10 meter.

Terräng: Boplatsen är belägen på flack åkermark på båda sidor om en bäck (figur 16).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 75×60 meter (NV-SÖ). På ytan grävdes tio schakt (figur 17). I tre av dessa påträffades flintfynd bestående av 1 avslag med retusch, 1 övrig kärna, 5 avslag, 14 övrig slagen flinta. Flintfynden var kraftigt svallade och delvis patinerade. I schakten förekom även sporadiskt med flinta som var så kraftigt svallad att det inte var möjligt att avgöra om den var bearbetad. Inga anläggningar iaktogs i schakten.

Flintfynden påträffades i ett cirka 0,1 meter tjockt gruslager som överlagrades av cirka 0,5 meter skiktad sand. Sanden hade överlagrat det fyndförande gruslagret i samband med den postglaciala transgressionen. Under det fyndförande gruslagret fanns två lagerhorisonter bestående av gyttja och torv. Lagren innehöll rikligt med bevarat organiskt material bestående av bland annat trä, bark, löv samt kol (figur 18). Det bevarade organiska materialet visar att bevarandeförhållandena i dessa lager är exceptionellt goda, vilket innebär att det finns potential för förekomsten av artefaktfynd av exempelvis ben, horn och trä som är samtida med flintfynden. Lagren med bevarat organiskt material finns inom hela fornlämningen. De överlagrade fynden och horisonterna med bevarat organiskt material dateras genom den postglaciala överlagringen till mellanmesolitikum (cirka 10 000–8000 före nutid).

Bedömning: Boplats 4 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 18. Lagerföljden i S255 inom boplats 4. Observera sandhorisonterna som överlagrar de mörka torv- och gyttjelagren med över 9000 år gammalt bevarat organiskt material. Foto: Gisela Ångeby.

Boplats 5

Lämningsstyp: Boplats.

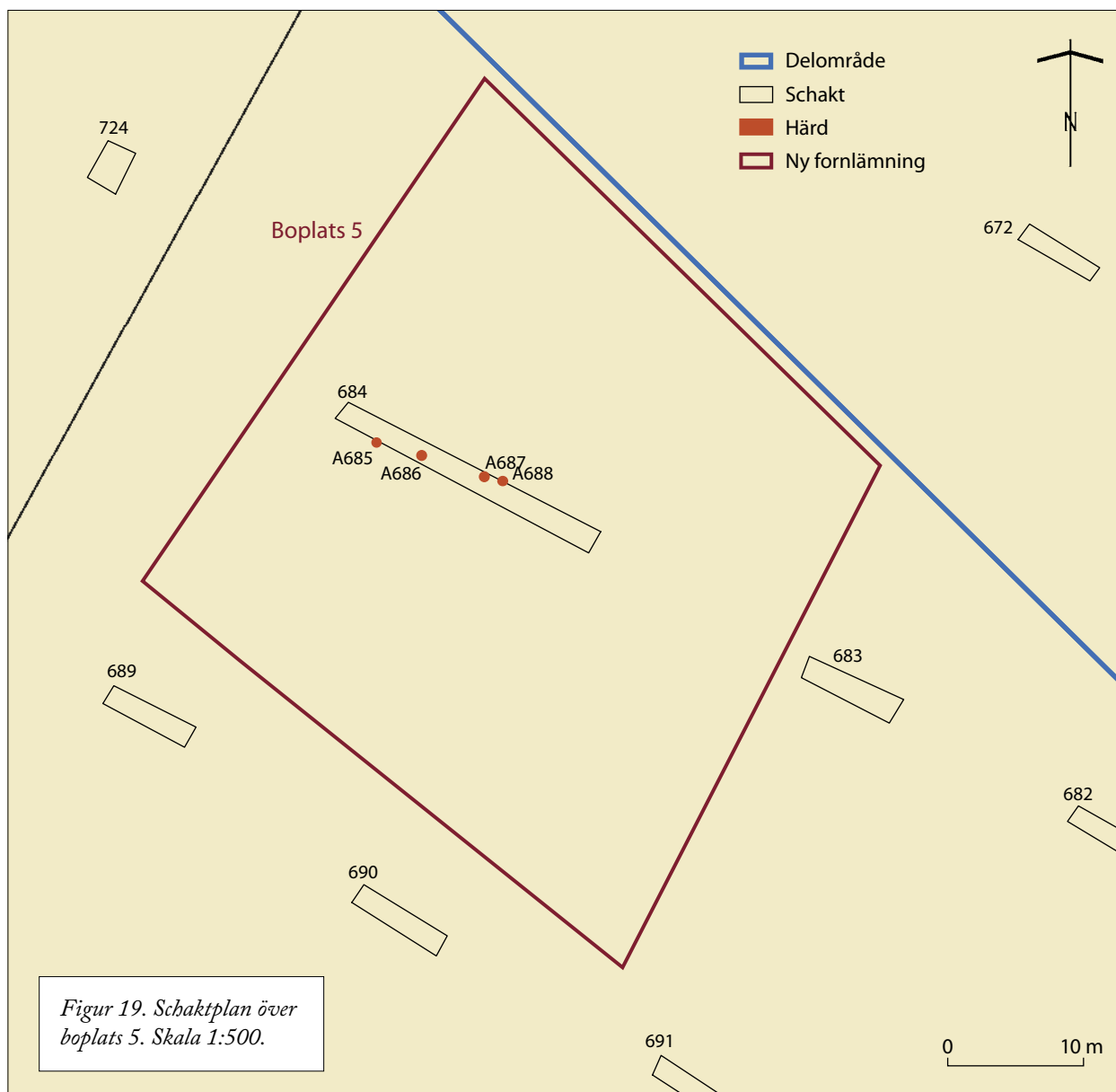
Höjd över havet: cirka 10 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på en svag förhöjning i flack åkermark (figur 19).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 45×45 meter (NV-SÖ). På ytan grävdes ett schakt. I schaktet påträffades 4 härdar (figur 20, 21). Inga fynd framkom inom området.

Härdarna påträffades i ett sandlager under humusen. Härdarna var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering än så.

Bedömning: Boplats 5 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 20. Översiktsbild på boplats 5 mot söder. Foto: Bengt Westergaard.

Figur 21. Bilden visar härdarna på boplats 5. Foto: Bengt Westergaard.

Delområde 3

Topografi och kända lämningar

Delområde 3 utgjordes av en cirka 80 263 kvadratmeter stor yta (figur 22). Området ligger på en nivå av cirka 10–15 meter över havet och är därmed beläget inom det höjdiintervall som påverkats av den postglaciala transgressionen. Terrängen utgörs av flack åkermark som i norr övergår i högre liggande landskapsavsnitt (figur 22).

Resultat

Inom delområde 4 grävdes sammanlagt 78 sökschakt med maskin, vilket motsvarar en cirka 1560 kvadratmeter stor yta. Av dessa utgjordes tio stycken av djupschakt (figur 23). Djupschaktning gjordes i syfte att påvisa överlagrade mesolitiska lämningar, dock påträffades inga sådana. Restande schakt grävdes ner under matjordsnivån. I områdets norra del där åkermarken steg upp mot en plåtå påträffades en forn lämning (se nedan Boplats 6, figur 23.).

I övriga schakt som grävdes inom delområdet framkom inget av arkeologiskt intresse. I några få schakt iaktogs enstaka slagna flintor. Fyndsammanhangen och fyndens karaktär bedömdes dock som allt för vaga för att motivera vidare arkeologiska åtgärder.

Figur 22. Översiktsbild på Do 3 mot söder, längst ner mot söder är också boplats 6 markerad. Foto: Bengt Westergaard.

Figur 23. Schaktplan över Do 3. Skala 1:2000.

Boplats 6

Lämningsstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 11–14 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på en nordöstsluttning i övrigt flack åkermark (figur 22).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 68×35 meter (NÖ–SV) meter. På ytan grävdes tre schakt. I två av dessa påträffades 2 härdar och 2 stolphål (figur 24). I ett schakt framkom även 1 flintavslag. Anläggningarna och fyndet påträffades i ett sandlager under humusen. Härdarna och stolphålen var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering. Flintavslaget kunde inte dateras utifrån typologiska eller teknologiska kriterier.

Bedömning: Boplats 6 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 24. Schaktplan över boplats 6. Skala 1:300.

Delområde 4

Topografi och kända lämningar

Det cirka 37 000 kvadratmeter stora delområdet är beläget cirka 9–10 meter över havet. Terrängen utgörs av flack åkermark som genomkorsas av en bäck i områdets centrala del.

Vid 1995 års utredning grävdes sex schakt inom området. Inga lämningar påträffades vid det tillfället.

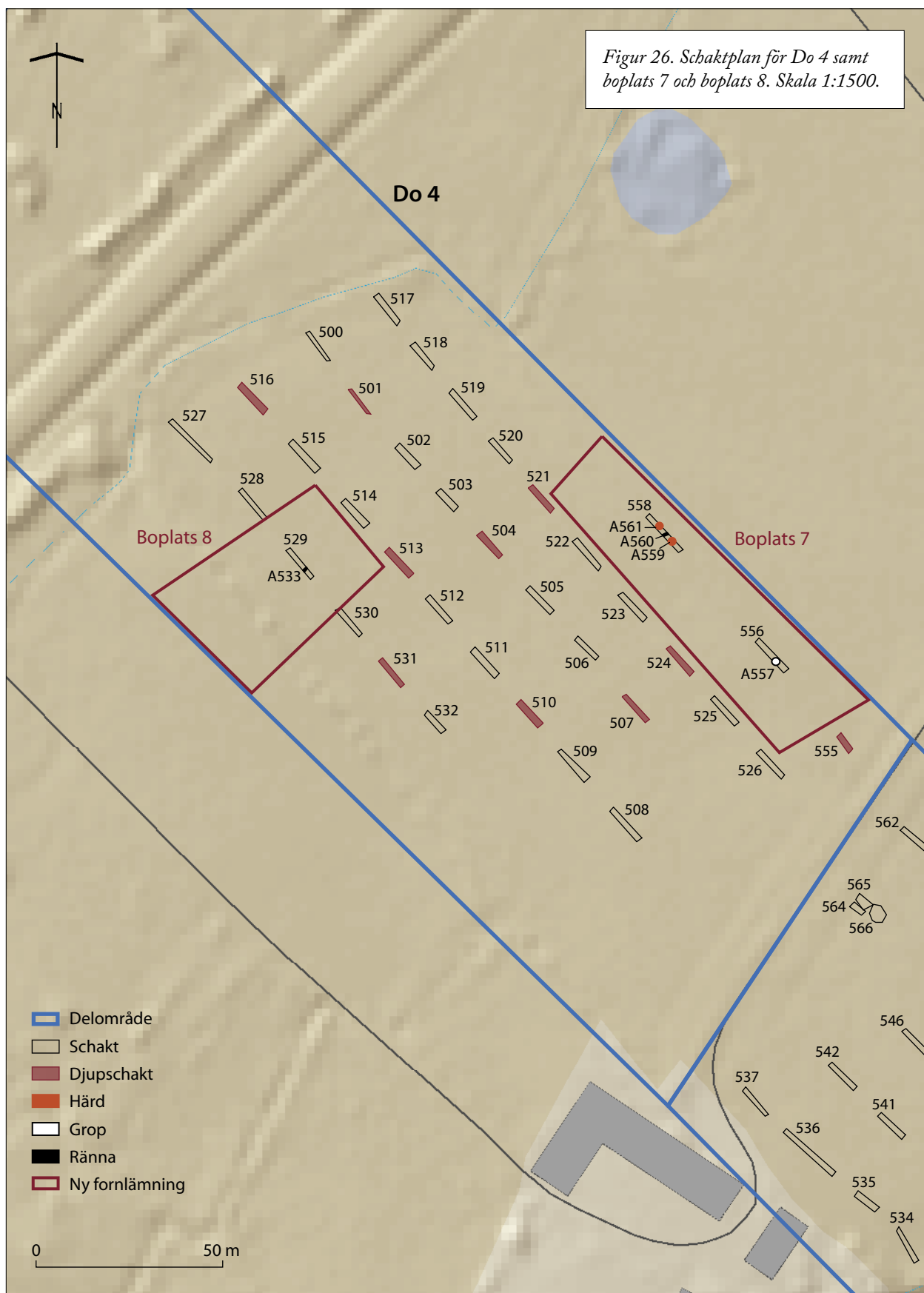
Resultat

Inom området togs 35 schakt upp med maskin. Det utgör cirka 700 kvadratmeter grävd yta. Tio av dessa bestod av djupschakt, som syftade till att finna överlagrade mesolitiska lämningar och fynd (figur 26). Några sådana påträffades inte. Resterande schakt grävdes ner till underliggande lager under humusen. I dessa schakt påträffades två fornlämningar (se nedan Boplats 7 och 8).

I övriga schakt som grävdes inom delområdet framkom inget av arkeologiskt intresse.

Figur 25. Översiktsbild av Do 4 mot nordväst. Foto: Johannes Nieminen.

Boplats 7

Lämningsstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 9 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på flack åkermark (figur 27).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 50×30 meter (NÖ–SV). På ytan grävdes två schakt. I dessa påträffades 2 härdar, 1 grop och 1 ränna (figur 28 och 29). I en av härdarna hittades ett fragment av bränt ben (figur 26 och 28).

Anläggningarna och fyndet påträffades i ett sandlager under humusen. Anläggningarna var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering

Bedömning: Boplats 7 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 27. Översiktsbild på boplats 7. Foto: Johannes Nieminen.

*Figur 28. En av härdarna inom boplats 7.
Foto: Johannes Nieminen.*

*Figur 29. Den grop som påträffades på boplats 7.
Foto: Johannes Nieminen.*

Boplats 8

Lämningstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 9 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på flack åkermark (figur 30).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 50×30 meter (NÖ–SV). På ytan grävdes ett schakt. I schaktet påträffades 1 ränna (figur 26). I rännans fyllning framkom en bit förhistorisk keramik.

Anläggningen och fyndet påträffades i ett sandlager under humusen. Rännan var av förhistorisk karaktär och keramiken bedömdes härröra från järnålder.

Bedömning: Boplats 8 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 30. Översiktspå bild på boplats 8. Foto: Bengt Westergaard.

Delområde 5

Topografi och kända lämningar

Delområde 5 var cirka 33 000 kvadratmeter stort och ligger cirka 9–10 meter över havet. Terrängen utgörs av flack åkermark på ömse sidor om en rätad bäck (figur 31).

Vid 1995 års utredning grävdes fem schakt inom området. I fyra av schakten påträffades ett antal gropar och enstaka bearbetade flintor (Fuo 3, figur 3). Lämningarna och fynden låg i ett sandlager direkt under ploglagret. Lämningarnas och fyndens karaktär indikerade en boplats med aktiviteter från bronsålder/järnålder.

Resultat

På delområdet grävdes 65 schakt, vilket motsvarar en cirka 1300 kvadratmeter stor yta. Av dessa bestod fem av djupschakt som syftade till att påvisa förekomsten av överlagrade mesolitiska lämningar och fynd (figur 32). Inga sådana påträffades.

Ett antal schakt togs upp i anslutning till den yta där det vid 1995 års utredning framkommit fynd och anläggningar. I dessa schakt påträffades en fornlämning (se nedan Boplats 9).

I övriga schakt som grävdes inom delområde 5 framkom inget av arkeologiskt intresse.

Boplats 9

Lämningsstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 9 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på flack åkermark (figur 31).

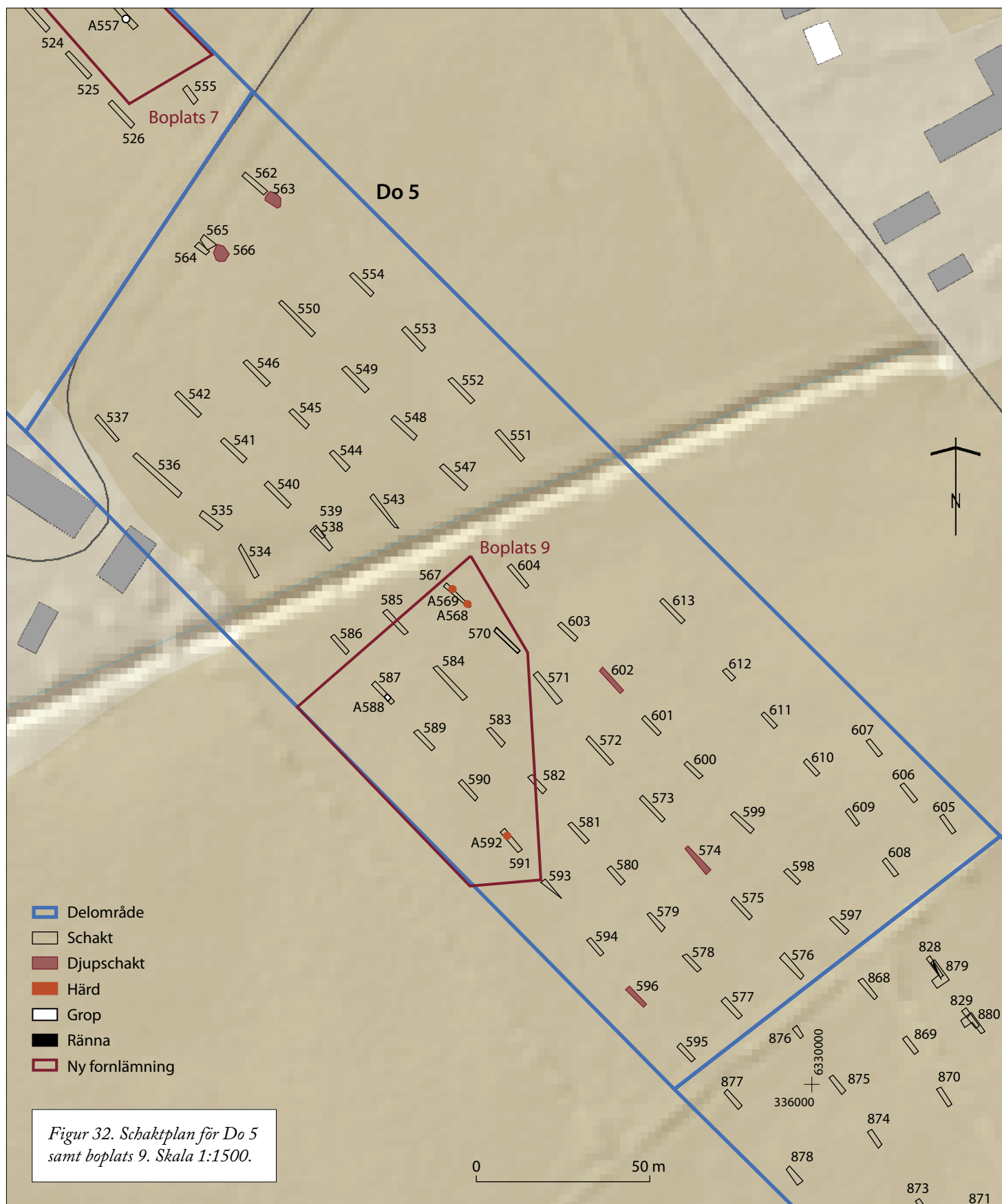
Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 80×50 meter (NV-SÖ). På ytan grävdes åtta schakt. I tre av schakten påträffades 3 härdar och 1 grop (figur 32). I ett av schakten framkom även 1 flintavslag.

Anläggningen och fyndet påträffades i ett sandlager under humusen. Anläggningarna var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering. Flintavslaget kunde inte dateras närmare utifrån teknologiska eller typologiska kriterier.

Bedömning: Boplats 9 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 31. Översiktsbild på Do 5; i bakgrunden syns boplats 9. Foto: Bengt Westergaard.

Figur 32. Schaktplan för Do 5 samt boplats 9. Skala 1:1500.

Delområde 6

Topografi och kända lämningar

Delområde 6 var cirka 63 300 kvadratmeter stort. Området är beläget cirka 9–11 meter över havet och utgörs av svagt sydvästsluttande åkermark (figur 33). Inom området fanns vid utredningstillfället en bärodling.

Vid 1995 års utredning grävdes sex schakt inom området. I fem av schakten iaktogs korsade rännor under dagens ploglager. Rännorna ansågs indikera spåren efter äldre tiders jordbruk (Fuo 4, figur 3).

Resultat

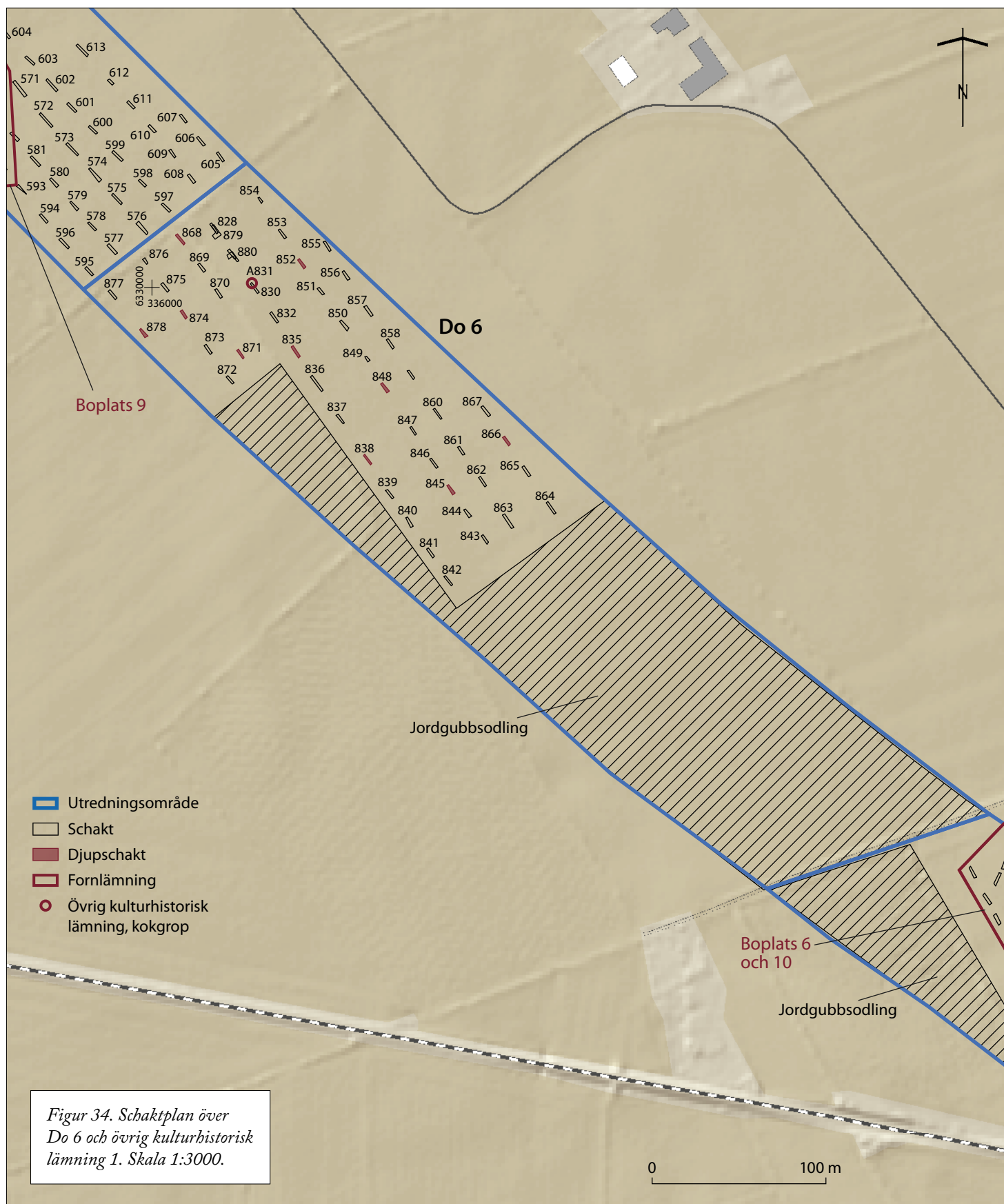
Inom delområdet togs sammanlagt 48 schakt upp. Det utgör cirka 960 kvadratmeter grävd yta. I syfte att påvisa överlagrade mesolitiska lämningar och fynd grävdes tio av dessa ner till ett djup av cirka 2 meter (figur 34). Inga överlagrade lämningar eller fynd påträffades i djupschakten.

Ett antal schakt grävdes i anslutning till de ytor där man vid 1995 års utredning iakttagit korsade rännor. Rännorna kunde dock inte bekräftas, istället påträffades en ensamliggande kokgrop i ett av schakten (se nedan övrig kulturhistorisk lämning 1).

Figur 33. Översiktsfoto som visar Do 6 mot sydöst. Foto: Johannes Nieminen.

I övriga schakt som togs upp på delområdet påträffades inget av arkeologiskt intresse.

En cirka 35 200 kvadratmeter stor yta i delområdet sydöstra del var inte tillgänglig för schaktgrävning vid utredningen. Ytan bestod av en jordgubbsodling. Efter överenskommelse med markägaren och Trafikverket sparades ytan, för att schaktgrävas vid ett senare tillfälle, då schaktning inte skulle påverka odlingen i lika hög grad.

Övrig kulturhistorisk lämning 1

Lämningstyp: Kokgrop.

Höjd över havet: cirka 10 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på flack åkermark.

Beskrivning: Kokgropen påträffades i ett sandlager under humusen. Anläggningen var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering (figur 35). I övriga schakt i närområdet påträffades inget av arkeologiskt intresse. Därför registreras kokgropen som en övrig kulturhistorisk lämning.

Bedömning: Inga vidare arkeologiska åtgärder föreslås för övrig kulturhistorisk lämning 1.

Figur 35. På bilden syns den kokgrop som registrerades som övrig kulturhistorisk lämning 1. Foto: Gisela Ångeby.

Delområde 7

Topografi och kända fornlämningar

Delområdet 7 var cirka 43 800 kvadratmeter stort. Det ligger cirka 11–15 meter över havet och var därmed beläget inom ett höjdintervall som påverkats av den postglaciala transgressionen. Terrängen utgörs av flack åkermark som i sydöst övergår i en stigning upp mot en plåtå (figur 36). Inom området fanns vid utredningstillfället en bärodling och en granplantering. De olika åkerytorna skiljdes åt av rader med stora uppväxta popplar.

Vid 1995 års utredning grävdes fem schakt inom området. I fyra av schakten påträffades rikligt med slagen flinta av mesolitisk karaktär (Fuo 5, figur 3). Fynden påträffades i ett gruslager som uppfattades som omlagrat av havet.

Resultat

Inom området togs 61 schakt upp med maskin, vilket motsvarar en cirka 1220 kvadratmeter stor yta. Tio av dessa bestod av djupschakt, som syftade till att finna överlagrade mesolitiska lämningar och fynd (figur 37). I två av djupschakten påträffades bearbetade flintfynd som låg i ett, av havet, omlagrat gruslager (se nedan Boplats 10).

Resterande schakt grävdes genom humusen och ner till underliggande lager. I samband med detta påträffades två fornlämningar (se nedan Boplats 10 och 11).

I övriga schakt som grävdes inom delområdet framkom inget av arkeologiskt intresse.

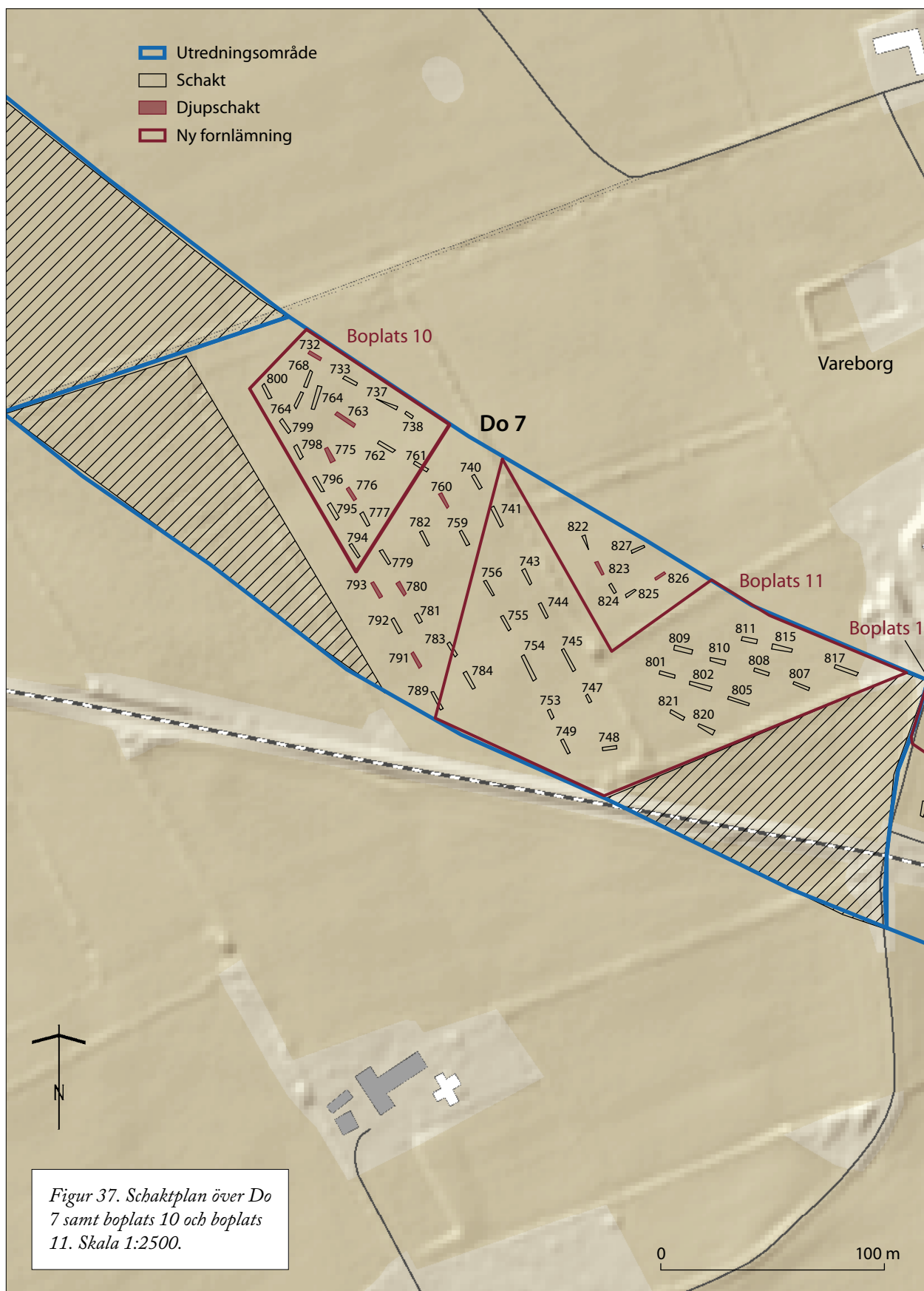
Två ytor inom delområdet var inte tillgängliga vid utredningen. Dessa bestod av granplanteringar som sammanlagt utgjorde ett cirka 15 000 kvadratmeter stort område (figur 37). Efter överenskommelse med markägaren och Trafikverket sparades dessa ytor, för att schaktgrävas vid ett senare tillfälle, då schaktningen inte påverkar planteringarna i lika hög grad. Utöver granplanteringarna togs även hänsyn till raderna med popplar, i så måtto att schakten inte grävdes närmare än 20 meter från träden för att inte skada rotsystemen. Även detta föranleddes av önskemål från markägare och Trafikverket.

Figur 36. Vy över delar av Do 7.

Foto: Bengt Westergaard.

Figur 37. Schaktplan över Do 7 samt boplats 10 och boplats 11. Skala 1:2500.

Boplats 10

Lämningsstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 11–13 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på flack åkermark i en sydösts lutning (figur 38).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 80×60 meter (NV-SÖ). På ytan grävdes 19 schakt. I sju av schakten påträffades 5 gropar och 7 stolphål (figur 39, 40). I en av groparna, som grävdes i profil, framkom 8 flintavslag och 1 övrig flintkärna (figur 41). De resterande flintfynden inom fornlämningen utgjordes av 8 avslag, 11 övrig slagen, 1 spån och 1 kärnprepareringsavslag från en konisk kärna. Utöver flintfynden framkom även 1 bit förhistorisk keramik. Anläggningarna, som påträffades i ett sandlager under humusen, var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering. Fyndmaterialet påträffades dels i ett gruslager under humusen, dels i en gammal strandvall bestående av klappersten och svallgrus under humusen. Flintfynden i strandvallen var svallade och patinerade. Typologiskt kunde de dateras till mesolitikum. De övriga flintfynden från boplatsen kunde inte ges någon närmare datering. Keramikskärvan daterades grovt till perioden brons/järnålder.

Bedömning: Boplats 10 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 38. Boplats 10 mot nordväst. Foto: Johannes Nieminen.

Figur 39. Schaktplan över boplats 10. Skala 1:500.

Figur 40. Några av de gropar och stolphål som påträffades på boplats 10. Foto: Johannes Nieminen.

Figur 41. Den profilgrävda gropen där det påträffades 9 bearbetade flintor. Foto: Johannes Nieminen.

Boplats 11

Lämningsstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 14 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på ett krönläge i åkermark (figur 41, 42).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 150×100 meter (NÖ–SV). På ytan grävdes 24 schakt. I tio av schakten påträffades 3 kokgropar, 3 härdar, 6 gropar, 5 stolphål och 1 ränna (figur 37, 43, 44a, 44b, 44c). Fynden i schakten bestod av flinta i form av 1 avslag, 5 övriga slag, 1 avslag med retusch och 1 del av en spånskrapa.

Anläggningarna och fyndet påträffades i ett gruslager under humusen. Anläggningarna var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering. Utöver spånskrapan som daterades till mesolitikum kunde inte de övriga flintfynden ges en mer exakt datering utifrån teknologiska eller typologiska kriterier.

Bedömning: Boplats 11 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 42. Översiktbild på delar av boplats 11 mot sydöst. Foto: Johannes Nieminen.

Figur 43. Platån som var en del av boplats 11. Foto: Johannes Nieminen.

Figur 44. En av kokgroparna på boplats 11. Foto: Johannes Nieminen.

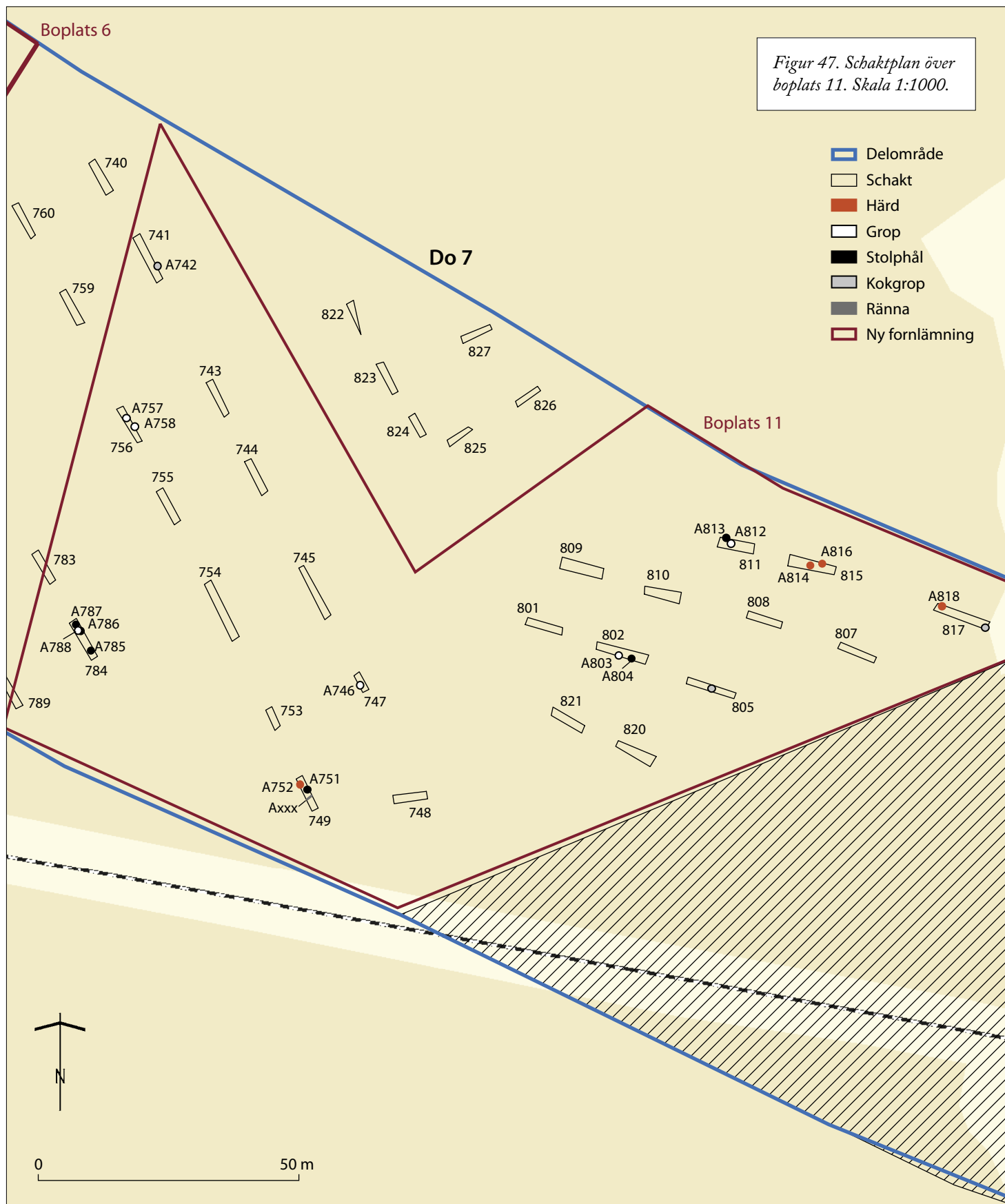
Figur 45. En stor grop som påträffades på boplats 11. Foto: Johannes Nieminen.

Figur 46. En av de härdar som framkom inom boplats 11. Foto: Johannes Nieminen.

Figur 47. Schaktplan över boplats 11. Skala 1:1000.

Delområde 8

Topografi och kända lämningar

Delområde 8 var cirka 59 500 kvadratmeter stort. Området utgörs dels av äldre åkermark, dels av bebyggda ytor som exploaterats i samband med utbyggnad av vägar, järnväg och bebyggelse (figur 45). Området är beläget på en nivå av 16–23 meter över havet, vilket betyder att det inte påverkats av den postglaciala transgressionen.

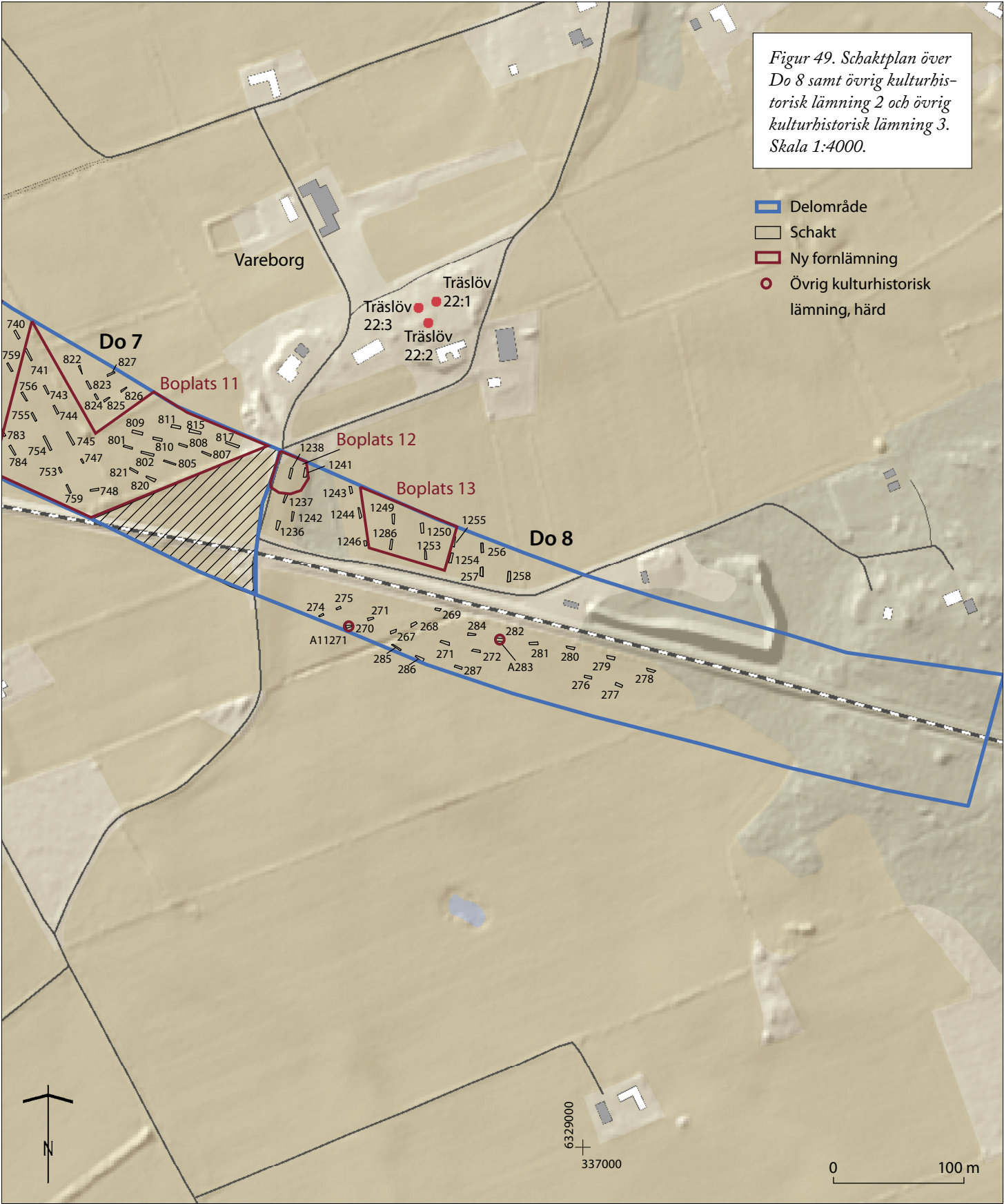
Resultat

På delområdet grävdes sammanlagt 37 schakt (figur 46). Det utgör cirka 740 kvadratmeter grävd yta. Eftersom området var beläget över 15 meter över havet grävdes inga djupschakt. Schakten placerades så att de oexploaterade ytorna täcktes in i största möjliga mån. Vid schaktgrävningen påträffades två fornlämningar samt två övriga kulturhistoriska lämningar (se nedan Boplats 12 och 13, Övrig kulturhistorisk lämning 2 och 3).

Figur 48. Översiktbild på delar av Do 8 samt läget för boplats 13 mot nordöst. Foto: Gisela Ångeby.

Figur 49. Schaktplan över Do 8 samt övrig kulturhistorisk lämning 2 och övrig kulturhistorisk lämning 3. Skala 1:4000.

Boplats 12

Lämningsstyp: Boplats.

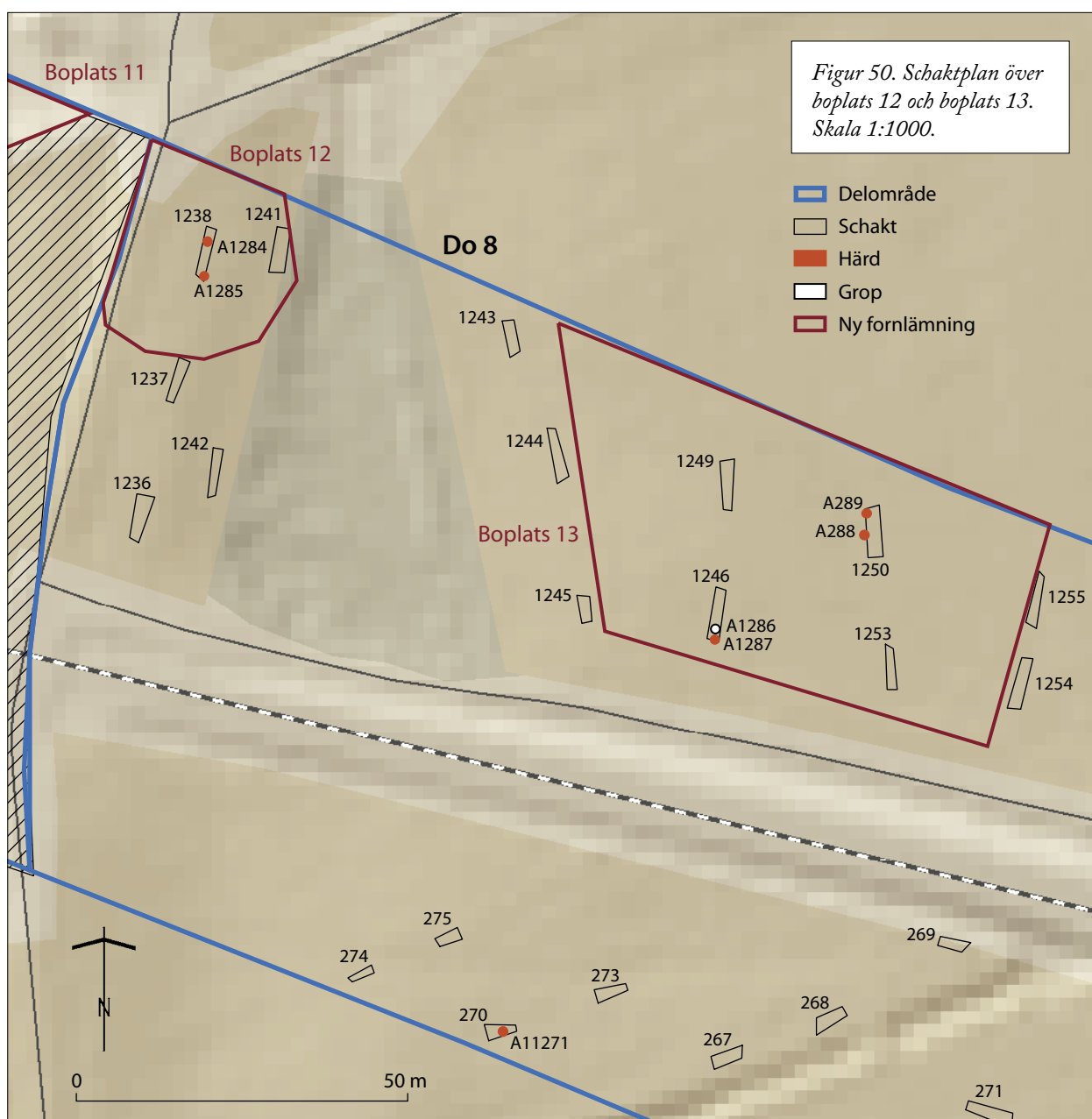
Höjd över havet: cirka 16 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på krönläge i åkermark (figur 47, 48).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 30×30 meter (NV-SÖ). På ytan grävdes två schakt. I ett av schakten påträffades 2 härdar (figur 49). Inga fynd framkom i schakten.

Härdarna påträffades i ett gruslager under humusen. Anläggningarna var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering

Bedömning: Boplats 12 utgör en fornlämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 51. Översiktsbild på boplats 12 mot nordväst. Foto: Gisela Ångeby.

Figur 52. De två härdar som påträffades på boplats 12. Foto: Gisela Ångeby.

Boplats 13

Lämningsstyp: Boplats.

Höjd över havet: cirka 16 meter.

Terräng: Boplatsen ligger på ett krönläge i åkermark (figur 45 och 47).

Beskrivning: Boplatsens utbredning beräknas i nuläget till cirka 75×40 meter (NV-SÖ). På ytan grävdes fyra schakt. I två av schakten påträffades 3 härdar och 1 grop (figur 50). Inga fynd framkom i schakten.

Anläggningarna påträffades i ett gruslager under humusen. Anläggningarna var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering.

Bedömning: Boplats 13 utgör en forn lämning och bör omfattas av en arkeologisk förundersökning inför en eventuell exploatering.

Figur 53. En härd och en grop som påträffades på boplats 13. Foto: Gisela Ångeby.

Övrig kulturhistorisk lämning 2

Lämningstyp: Hård.

Höjd över havet: cirka 16 meter.

Terräng: Härden ligger i flack åkermark (figur 46).

Beskrivning: Härden påträffades i ett gruslager under humusen. Anläggningen var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering. I övriga schakt i närområdet påträffades inget av arkeologiskt intresse. Därför registreras härden som en övrig kulturhistorisk lämning.

Bedömning: Inga vidare arkeologiska åtgärder föreslås för övrig kulturhistorisk lämning 2.

Övrig kulturhistorisk lämning 3

Lämningstyp: Hård.

Höjd över havet: cirka 16 meter.

Terräng: Härden ligger i flack åkermark (figur 46).

Beskrivning: Härden påträffades i ett gruslager under humusen. Anläggningen var av förhistorisk karaktär och kan i nuläget inte ges en närmare datering. I övriga schakt i närområdet påträffades inget av arkeologiskt intresse. Därför registreras härden som en övrig kulturhistorisk lämning.

Bedömning: Inga vidare arkeologiska åtgärder föreslås för övrig kulturhistorisk lämning 3.

Sammantagen antikvarisk bedömning

De nyupptäckta fornlämningarna, boplatser 1–13 samt den tidigare registrerade Varberg 34:1 bör omfattas av en förundersökning inför planerad exploatering. Ingrepp i fornlämning med tillhörande fornlämningsområde kräver Länsstyrelsens tillstånd enligt 2 kap. KML.

För de övriga kulturhistoriska lämningarna föreslås inga ytterligare arkeologiska åtgärder.

Förslag till förundersökningsområden inför kommande arkeologiska förundersökningar

Nedan följer förslag på förundersökningsområden inför utbyggnaden av dubbelspärig järnväg på sträckan Varberg–Hamra. I vissa fall har närliggande nyupptäckta boplatser knutits samman till större förundersökningsområden med utgångspunkt i topografiska och arkeologiska sammanhang. De 13 nyupptäckta fornlämningarna har förts samman till sju förundersökningsområden, FU-område 1–7 (tabell 1 och figur 54).

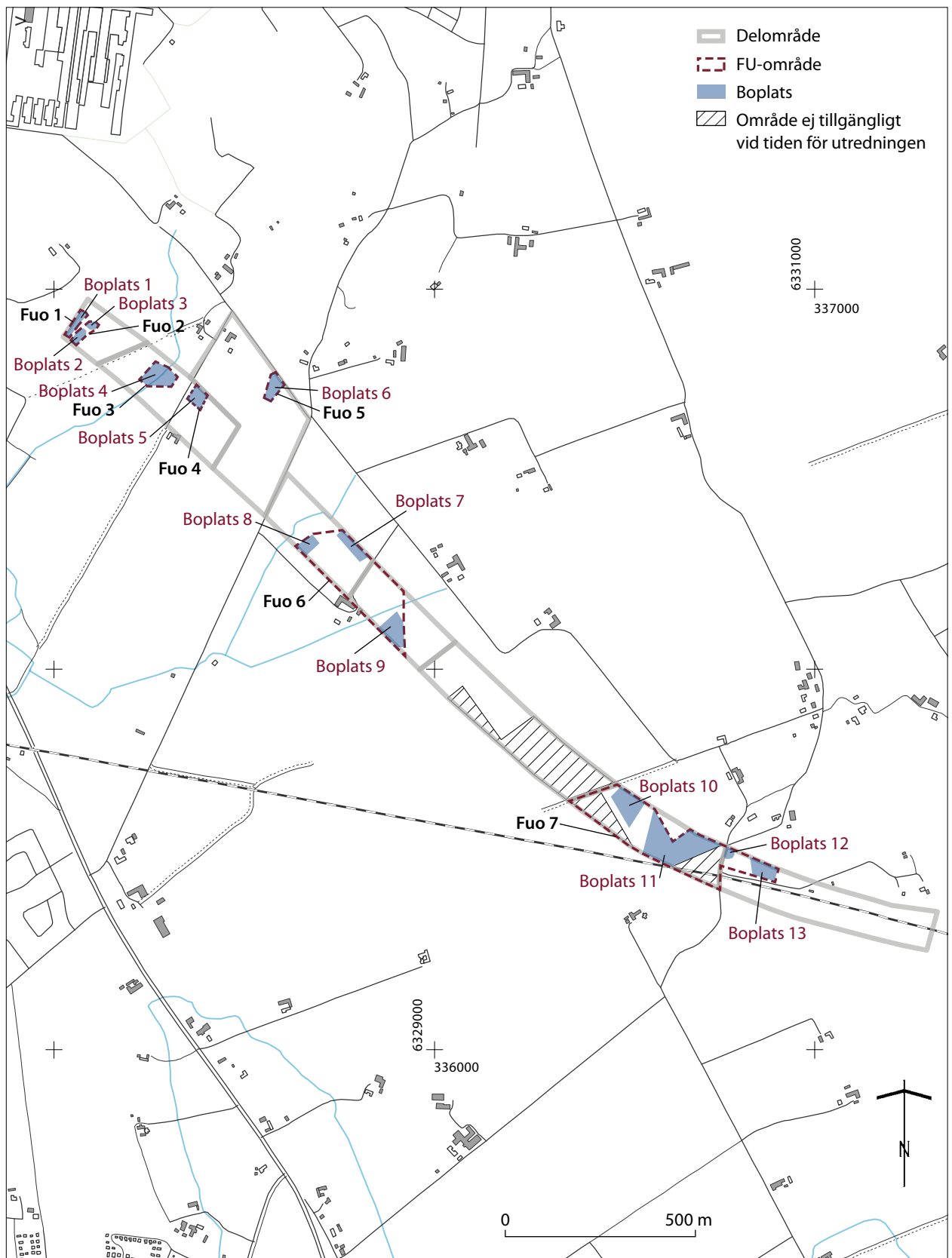
Tabell 1. Tabellen åskådliggör föreslagna förundersökningsområden och de fornlämningar som ingår i dessa.

Förundersökningsområde	Fornlämningar som ingår
FU-område 1	Boplatser 1
FU-område 2	Boplatser 2, Boplatser 3
FU-område 3	Boplatser 4
FU-område 4	Boplatser 5
FU-område 5	Boplatser 6
FU-område 6	Boplatser 7, Boplatser 8, Boplatser 9
FU-område 7	Boplatser 10, Boplatser 11, Boplatser 12, Boplatser 13

Sammanfattande arkeologisk och antikvarisk utvärdering

Att bedöma och utvärdera en fornlämnings arkeologiska potential efter utredningsfasen är naturligtvis svårt, eftersom de arkeologiska insatserna är begränsade vid en utredning. Det går dock att dra en del generella slutsatser kring de fornlämningar som påträffades vid den aktuella utredningen. Det är även möjligt att, i någon mån, sätta in platserna i ett större kunskapsläge.

I arkeologisk mening innehåller utredningsområdet i grova drag lämningar från två urskiljbara perioder. Perioderna utgörs av äldre stenålder och ett yngre skede som i nuläget inte kan tidfästas med säkerhet. Merparten av de lämningar som kan tillskrivas den yngre fasen hör dock troligen till perioden bronsålder/äldre järnålder. Dateringen av dessa bygger i nuläget på erfarenhetsmässiga iakttagelser och bedömningar av anläggningarnas karaktär, sammansättning och utseende. Framtida arkeologiska förundersökningar där ¹⁴C-analyser ingår kan emellertid ge oss mer exakta dateringar av de aktiviteter som lämningarna representerar.

Figur 54. Kartan visar de sju föreslagna förundersökningsområdena inför utbyggnaden av den dubbelspåriga järnvägen på sträckan Varberg-Hamra. Skala 1:15 000.

Äldre stenålder

Vid utredningen påträffades flintfynd från äldre stenålder på boplatser 4 och 10. Fynden och fyndsammanhangen visar att de härrör från människor som höll till i området för mellan cirka 10 000 till 8000 år sedan. Vid denna tid levde människorna av jakt, havsfångst och insamling av vildväxande vegetabilier. Det var främst vid de forna havsstränderna som boplatser låg och från dessa platser rörde sig människorna i ett landskap som på många sätt skiljde sig från det vi ser idag. Innanför kustlinjen fanns skogar som dominerades av björk, tall och hassel. Fynd av just hasselnötskal är vanligt förekommande på boplatser från äldre stenålder, vilket visar att nötterna varit en viktig del av människornas mathållning vid denna tid. Genom fynd av säl- och fiskben från boplatser med bevarat organiskt material vet vi även att havsfångsten utgjort en central del av människornas försörjning. Benfynd från boplatserna visar också att djur som hjort, älg och fågel varit föremål för jakt vid denna tid (se bl.a. Nordqvist 2000, Johansson 2014).

Fornlämningar från äldre stenålder vid utredningen

På boplatser 4 hittades ett tjugotal bearbetade flintartefakter från äldre stenålder. Flintorna påträffades i gruslager som överlagrades av en dryg halv meter sand. Sanden har överlagrat fynden och gruslagret i samband med den postglaciala transgressionen. Denna typ av överlagring har skett i samband med havsnivåns förändringar under ett specifikt och daterat geologiskt skede. Detta innebär att överlagringen i sig ger en datering av de lämningarna som påträffades på boplatserna. På Västkusten dateras skedet till den så kallade Sandarnakulturen som omfattade en period för cirka 10 000 till 8000 år sedan. (se ovan stycket: *Postglacial transgression*).

På boplatser 4 hade överlagringen även lett till att horisonter bestående av gytta och torv, vilka innehöll rikligt med organiskt material, fanns bevarats under sand- och gruslagren. Fynd av trädgrenar, löv och bark visade att bevaringsförhållandena i dessa lager var exceptionellt goda. Det organiska materialet hade avsatts i en strandzon och genom överlagringen bevarats i tusentals år. Flintfynden, och förekomsten av kolbitar i några av schakten, visade att det legat en boplatser i anslutning till den dåtida stranden.

Inför en förundersökning av boplatserna signalerar de enastående bevaringsförhållandena att det, utöver flintfynd, finns möjlighet att påträffa fynd av exempelvis trä, horn och ben som hanterats av människor. På ett fåtal undersökta platser med liknande bevaringsförhållanden har det bland annat påträffats redskap av ben och horn, samt djurben som hanterats i samband med jakt (se bl.a. boplatserna i Balltorp, Mölndal 110 Nordqvist 2000 och Balltorp 182, Johansson 2014). Fynden och lämningarna från dessa boplatser har haft en unik kunskapspotential och bidragit till att föra forskningen kring äldre stenålder framåt på ett unikt sätt.

Även på boplatser 10 påträffades flintfynd som typologiskt och via de geologiska lagerförhållandena kunde dateras till äldre stenålder. På boplatser 10 förekom dock ingen egentlig överlagringsstratigrafi. Flintfynden påträffades istället in- och omlagrade i en dåtida strandvall bestående av klappersten cirka 30 centimeter under dagens marknivå.

Under äldre stenålder har de båda boplatserna legat på ömse sidor om en stor dätida havsbukt.

Yngre stenålder

För cirka 6000 år sedan introduceras djurhållning och odling på västkusten. Stegvis blev den nya näringsekonomin allt viktigare och nyare forskning visar att odling och husdjur anammades ungefär samtidigt över ett stort område som utöver västkusten även inbegrep södra, och mellersta Sverige liksom Danmark (Sjögren 2013 s. 5ff). Den förändrade näringsekonomin sammanföll med kulturella förändringar som inom arkeologin förknippas med trattbägarkultur och till viss del även gropkeramisk kultur, trots att den sistnämnda kulturgruppen ofta har förknippats med en viss återgång till en jakt-och fångstekonomi.

Fornlämningar från yngre stenålder vid utredningen

Vid utredningen påträffades vaga spår efter den neolitiska fasen. På boplat 2 framkom 1 flintspån som uppvisade flintteknologiska attribut som kunde kopplas samman med en gropkeramisk flintteknologi. Utöver det framkom två flathuggna avslag på samma boplat. Flathuggning dateras vanligen till perioden senneolitikum/äldre bronsålder. I sammanhanget bör det nämnas att det vid 1995 års utredning påträffades flintavslag som teknologiskt kopplades samman med tillverkningen av neolitiska yxor på området för boplat 5 (figur 19).

Bosättningsmönster under bronsålder/äldre järnålder

Vid utredningen påträffades 11 fornlämningar med boplatindikerande anläggningar (boplat 1 och boplat 5 till 13). Under matjorden framträdde spåren efter eldstäder, förrådsgröpar, kokgröpar och stolphål. Antalet anläggningar och sammansättningen av dessa varierade på de olika platserna. Den bedömning som görs i nuläget är att merparten av dessa bör ha tillkommit under perioden bronsålder till järnålder, en tidsrymd som omfattar en period för cirka 3700 till 1000 år sedan. Dateringen bygger på erfarenheter från undersökningar av platser med ¹⁴C-daterade anläggningar av samma typ, karaktär och sammansättning.

Som ovan nämnts kan man i grova drag utgå från att merparten av de anläggningar som påträffades på de olika platserna tillhör perioden bronsålder/järnålder. Generellt kan man säga att människorna under loppet av denna period övergick från ett i huvudsak boskapsbaserat jordbruk till en ekonomi där odling blev allt viktigare. Människorna släppte inte för den skull de viktiga näringskällor som havet och skogen erbjöd. Gården kom dock allt mer att organiseras som en ekonomisk enhet, som kring sig genererade platser där människorna utförde en rad aktiviteter utanför den direkta gårdsmiljön.

Den rumsliga relationen mellan regelrätta bosättningar med hus och aktivitetsytor har studerats i bland annat Halland. Den kronologiska ramen för studierna har varit perioden bronsålder och äldre järnålder (Carlie 1992, Streiffert 2001).

Studierna pekar mot att bronsålderns bosättningar varit ytmässigt mer omfattande än järnålderns mer samlade boplatser. Under bronsålder verkar det som människorna separerat bebyggelse och områden för andra aktiviteter från varandra i större utsträckning (Carlie 1992, s. 69).

Rent konkret syns detta bland annat genom att bronsålderns härdar och kokgropar varit spridda över större ytor än under efterföljande perioder, vilket tolkas som ett tecken på en mer oreglerad hushållstruktur under den äldre fasen (Streiffert 2001, s. 55). Exempelvis visar undersökningarna i Brogård, som ligger strax öster om Halmstad, att kokgroparna ofta låg enskilt eller i mindre grupper. I många fall var de anlagda hundratals meter från själva bostadshusen (Carlie 1992, s. 65f).

Ensamliggande härdar- och härdgrupper från bronsålder/äldre järnålder

Att man hittar ensamliggande härdgrupper som till synes helt saknar en sedvanlig boplatstext är inte helt ovanligt, det hör snarare till vanligheten. Härdarna dateras då ofta till just brons- eller äldre järnålder.

I en intressant studie från Östergötland analyseras skilda sammanhang där olika typer av härdanläggningar förekommer (Pettersson 2006). I detta sammanhang pekas tre huvudsakliga kontexter ut:

- Härdar på de regelrätta boplatserna, där anläggningarnas primära funktion varit vardagliga hushållssysslor som matlagning.
- I gravmiljöer, där härdar och kokgropar kopplas samman med spåren efter begravningsritualer.
- Ensamliggande härdar och härdgrupper som inte har någon direkt koppling till andra lämningar i landskapet.

I studien ses de ensamliggande härdarna och härdgrupperna som lämningar och spår efter herdeplatser, vilka ingått i ett välorganiserat betessystem. Djuren har inte stallats utan huvudsakligen gått ute året om. Härdarna på dessa platser har då företrädesvis använts till matlagning och utgjort värmekällor för de människor som vallat djuren. Enligt studien har ett sådant betessystem framförallt varit i bruk under yngre bronsålder och förromersk järnålder (Pettersson 2006, s 169).

Fornlämningar från bronsålder och järnålder vid utredningen

Som det tidigare framgått av rapporten påträffades 11 platser med olika typer av anläggningar vid utredningen. Anläggningarnas antal och sammansättning varierade mellan de olika platserna, vilket ger en fingervisning om att platsernas karaktär och funktion skiljer sig åt. Om vi utgår från att lämningarna i första hand representerar aktiviteter från perioden bronsålder och äldre järnålder kan ett antal generella antaganden göras. Genom att sätta in platserna och lämningarna i det ovan beskrivna kunskapsläget kan vi hypotetiskt anta att de olika platserna ingår i ett större bosättningsmönster.

Boplatz 11 var beläget på ett krönläge i förhållande till den omgivande slätten. Topografin och jordmånen, som bestod av grus, utgjorde ett väldränerat boplatsläge. I schakten påträffades sammanlagt ett tjugotal anläggningar bestående av kokgropar, härdar, gropar, stolphål och en ränna. I den

nordvästliga slänten strax nedanför boplats 11 påträffades boplats 10. Här framkom 12 anläggningar vilka utgjordes av gropar och stolphål. Det bör nämnas att den grusiga jordmånen på de båda boplatserna var svårrensad, vilket innebär att det troligen fanns fler stolphål och gropar än de dokumenterade, ett förhållande som kan klarläggas vid en förundersökning av platserna. De topografiska förutsättningarna, antalet anläggningar och den varierade sammansättningen av anläggningar gör att man kan anta att området för boplats 10 och 11 utgör platsen för en regelrätt bosättning. Potentiellt innebär det att det kan finnas lämningar efter en eller flera huskonstruktioner med omkringliggande aktivitetsytor på området. Det kan mycket väl också vara så att en förundersökning visar att de båda boplatserna utgör en och samma bosättning.

Inom ett avstånd av cirka 200 meter öster om boplats 11 påträffades boplats 12 och 13. På boplats 12 framkom två härdar och på boplats 13 påträffades tre härdar och en grop. Om platserna tolkas med utgångspunkt i de ovan beskrivna studierna över rumsliga relationen på halländska boplatser under bronsålder och äldre järnålder, kan boplats 12 och 13 utgöra perifera aktivitetsytor i förhållande till den regelrätta bosättningen på boplats 10 och 11. Även de platser vilka registrerats som övrig kulturhistorisk lämning 2 och 3 passar rumsligt in i denna modell.

Fem av de övriga sex fornlämningarna (boplats 5 till 9) var belägna på den flacka åkermark som utgjorde merparten av utredningsområdet. Undantaget var boplats 1 som låg på en plåtå i en slänt som steg mot högre liggande områden. Gemensamt för alla platserna var att antalet anläggningar på dessa var relativt sett få. På boplats 5, 6, 7 och 9 återfanns fyra anläggningar på varje plats och på boplats 1 och 8 påträffades 3 respektive 1 anläggning. Huvuddelen av anläggningarna på de olika platserna bestod av härdar. Troligen utgör platserna inte regelrätta bosättningar, snarare kan de antas representera mindre ytor som använts för specifika ändamål, aktivitetsytor som i sin tur hört ihop med ett större bosättningsmönster i det dåtida landskapet. En intressant analogi i sammanhanget är idén om att platser med ett fåtal härdar, som inte har någon direkt koppling till andra konkreta boplatslämningar i landskapet, kan utgöra spåren efter herdeplatser, platser som ingått i ett system där djuren vallats i tämligen extensiva områden kring de dåtida gårdarna.

Efter utredningen är dock sådana resonemang i stor utsträckning hypotetiska. Det är endast vidare arkeologiska undersökningar av de fornlämningar som påträffades vid utredningen som kan ge oss mer konkreta svar på frågor av den typen. Poängen med, de i någon mån hypotetiska, tolkningarna av de olika platserna och deras inbördes relation är i nuläget att helheten är större och intressantare än den enskilda platsen. Kunskapspotentialen ligger framför allt i att platserna bör tolkas i ett vidare sammanhang och i ljuset av ett dåtida bosättningsmönster. Det finns därför ingen direkt koppling mellan antalet anläggningar och en plats kunskapspotential. I ett projekt av den typ som den planerade utbyggnaden av järnvägen utgör finns möjligheten att ta ett samlat grepp om ett större antal fornlämningar. Därmed kan också frågor som går utöver det platsspecifika ställas till det arkeologiska materialet.

Referenser

- Andersson, S. Rex Svensson, K. & Wigforss, J. 1978. Sorteringsschema för flinta. *Fyndrapporter 1978 (särtryck)*. Göteborgs arkeologiska museum.
- Carlie, L. 1992. Brogård – ett järnålderskomplex i södra Halland. Dess kronologi och struktur. Hallands läns museers skriftserie Nr 6. Lund.
- Johansson, G. 2014. *En 10 000 år gammal boplats med organiskt material i Mölndal*. Ytterligare en överlagrad Sandarnaboplats vid Balltorp. UV Rapport 2014:91.
- Nordqvist, B. 2000. *Coastal Adaptions in the Mesolithic. A study of coastal sites with organic remains from Boreal and Atlantic periods in Western Sweden*. GOTARC, series B. Gothenburg Archaeological Theses. No 13. Göteborg University, Department of Archaeology.
- Petersson, M. 2006. Djurhållning och Betesdrift. Djur människor och landskap i Västra Östergötland under yngre bronsålder och äldre järnålder. Akademisk avhandling. Fil Dr. Uppsala universitet.
- Pässe, T. & Andersson, L. 2005: Shore-level displacement in Fennoscandia calculated from empirical data. *Geologiska Föreningens i Stockholm Förhandlingar*, 127, 253–268.
- Streffert, J. 2005. *Gårdstrukturer i Halland under bronsålder och äldre järnålder*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar. Gotarc. Serie C. Arkeologiska skrifter 37.
- Sjögren, K-G. 2013. *Neolitiseringsen i Västsverige*. En översikt i Kaul, F & Sörensen, L. (red): *Agrarsamfundenes expansion i nord*. Symposium på Tanums Hällristningsmuseum, Underslös, Bohuslän, 25–29 maj 2011, s. 73–86.
- Svedberg, V., Ängeby, G. och Rosèn, C. 2014. *Varbergstunneln* Väst kustbanan, Varberg–Hamra. *Arkeologisk utredning steg 1, inför byggandet av dubbelspårig järnväg, sträckan Varberg–Hamra, Varbergstunnel*. UV Rapport 2014:102.

Administrativa uppgifter

SHMM:s dnr: 5.1.1-00295-2015 (RAÄ:s dnr3.1.1-03513-2014).

Länsstyrelsens dnr: 431-6551-2014.

SHMM:s projektnr: 12968.

Intrasisprojekt: SHMM2014:170.

Undersökningstid: november och december 2014.

Projektgrupp: Johannes Nieminen (rapportansvarig), Viktor Svedberg, Bengt Westergaard och Gisela Ängeby (projektledare).

Underkonsulter: Ringås Entreprenad AB.

Exploateringsyta: cirka 408 000 kvadratmeter.

Undersökt yta: cirka 4500 löpmeter.

Läge: Fastighetskartan, blad 05B7H Träslöv och 05B6H Träslövläge (RT90).

Koordinatsystem: Sweref 99 TM.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Dokumentationshandlingar som förvaras i som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm: Dokumentationshandlingarna lagras tillsammans med Intrasis-databasen.

Fynd: inga fynd tillvaratogs vid utredningen.

Bilagor

Bilaga 1. Schakt-, anläggnings- och fyndtabell

Id	Lager, djup (m)	Fynd (flinta om inte annat anges)	Anläggningar, storlek (m)	Fornlämning
S200	0–0,2 humus 0,3–0,4 grusig sand (fyndförande lager)	1 avslag (metallslaget samt flathugget), 5 övrig slagen flinta (2 svallade)	A200, hård, rektangulär, 0,7×0,5 m. Fyllning: svart grusig sand med sot/kol. A202, grop, rund, 0,5 m i diameter. Fyllning: humös, grusig sand	Boplats 1
S203	0–0,2 humus 0,2– grusig sand			Boplats 1
S208	0–0,25 humus 0,25– grusig sand			Boplats 1
S209	0–0,25 humus 0,25– grusig sand			Boplats 1
S210	0–0,25 humus 0,25– grusig sand			Boplats 1
S211	0–0,2 humus 0,2– grusig sand			Boplats 1
S212	0–0,2 humus 0,2– grusig sand (fynd- förande lager)	2 avslag, 10 övrig slagen		Boplats 1
S213	0–0,25 humus 0,25– grusig sand (fyndförande lager)	5 övrig slagen		Boplats 1
S216	0–0,3 humus/förna 0,3– grusig sand (fynd- förande lager)	2 övrig slagen		Boplats 2
S217	0–0,25 humus/förna 0,25– grusig sand (fyndförande lager)	4 avslag (1 bränt och 1 flathugget), 1 sidofragment, 10 övrig slagen (3 brända)		Boplats 2
S218	0–0,2 humus/förna 0,2– grusig sand (fynd- förande lager)	4 avslag (1 bränt och 1 flathugget), 1 övrig kärna, 1 spån, 18 övrig slagen (10 brända)		Boplats 2
S219	0–0,3 humus/förna 0,3– grusig sand			Boplats 2
S220	0–0,25 humus/förna 0,25– grusig sand			Boplats 2
S221	0–0,25 humus/förna 0,25– grusig sand			Boplats 2
S222	0–0,3 humus/förna 0,3– grusig sand			Boplats 2
S224	0–0,2 humus/förna 0,2– grusig sand			Boplats 3
S225	0–0,2 humus/förna 0,2– grusig sand (fynd- förande lager)	1 avslag (bränt), 5 övrig slagen (1 bränt)		Boplats 3
S226	0–0,2 humus/förna 0,2– grusig sand (fynd- förande lager)	2 avslag, 2 övrig slagen		Boplats 3
S245	0–0,25 humus 0,25–0,9 sand 0,9–0,95 grusig sand 0,95–1,2 grå fin sand 1,2–1,35 grusig sand 1,35–1,5 torv/gyttja med organiskt material			Boplats 4

Id	Lager, djup (m)	Fynd (flinta om inte annat anges)	Anläggningar, storlek (m)	Fornlämning
S246	0–0,25 humus 0,25–0,9 sand 0,9–0,95 grusig sand 0,95–1,2 grå fin sand 1,2–1,35 grusig sand 1,35–1,5 torv/gyttja med organiskt material 1,5– glacial lera			Boplats 4
S247	0–0,25 humus 0,25–0,9 sand 0,9–0,95 grusig sand 0,95–1,2 grå fin sand 1,2–1,35 grusig sand 1,35–1,5 torv/gyttja med organiskt material 1,5– glacial lera			Boplats 4
S250	0–0,25 humus 0,25–0,9 sand 0,9–0,95 grusig sand 0,95–1,2 grå fin sand 1,2–1,35 grusig sand (fyndförande lager) 1,35–1,5 torv/gyttja med organiskt material 1,5– glacial lera	4 övrig slagen (flintorna svallade)		Boplats 4
S255	0–0,25 humus 0,25–0,7 sand 0,7–0,8 Pg-lera 0,8–1,5 torv/gyttja med organiskt material 1,5– glacial lera			Boplats 4
S256	0–0,25 humus 0,25–0,65 sand 0,65–0,75 grus (fyndförande lager) 0,75–0,85 gyttja med organiskt material och kolbitar 0,85– glacial lera	2 avslag, 1 övrig kärna, 6 övrig slagen (flintorna svallade)		Boplats 4
S261	0–0,25 humus 0,25–0,65 sand 0,65–0,75 grus (fyndförande lager) 0,75–0,85 gyttja med organiskt material och kolbitar 0,85– glacial lera	3 avslag, 1 avslag med retusch, 4 övrig slagen (flintorna svallade)		Boplats 4
S264	0–0,2 humus 0,2–0,7 varvad sand 0,7–0,9 grå sand 0,9–1,1 gyttja med organiskt material 1,1–1,3 torv med organiskt material 1,3– glacial lera			Boplats 4
S265	0–0,2 humus 0,2–0,7 varvad sand 0,7–0,9 grå sand 0,9–1,1 gyttja med organiskt material 1,1–1,3 torv med organiskt material 1,3– glacial lera			Boplats 4

Id	Lager, djup (m)	Fynd (flinta om inte annat anges)	Anläggningar, storlek (m)	Fornlämning
S722	0–0,2 humus 0,2–0,7 varvad sand 0,7–0,9 grå sand 0,9–1,1 gyttja med organiskt material 1,1–1,3 torv med organiskt material 1,3– glacial lera			Boplats 4
S684	0–0,2 humus 0,2– sand		A685, hård, rund, 1,8 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol. A686, hård, rund, 1,8 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol. A687, hård, rund, 0,9 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol. A688, hård, oregelbunden/otydlig. Fyllning: svart sand med sot/kol	Boplats 5
S625	0–0,3 humus 0,3– sand		A627, hård, rund, 0,8 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol. A626, stolphål, runt, 0,3 m i diameter. Fyllning: humös sand. A628, stolphål, runt, 0,3 m i diameter. Fyllning: humös sand	Boplats 6
S629	0–0,3 humus 0,3– sand			Boplats 6
S648	0–0,3 humus 0,3– sand			Boplats 6
S655	0–0,3 humus 0,3– sand		A656, hård, rund, 0,7 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol	Boplats 6
S556	0–0,3 humus 0,3– sand		A557, grop, rund, 1,3 m i diameter. Fyllning: humös sand	Boplats 7
S558	0–0,3 humus 0,3– sand	1 bränt ben i A599	A559, hård, oval, 0,7×0,6 m (fynd av bränt ben). Fyllning: svart sand med sot/kol. A560, ränna, går genom schaktet, 0,6 m bred. Fyllning: humös sand. A561, hård, oregelbunden 0,8×0,5 m	Boplats 7
S529	0–0,3 humus 0,3– sand (fyndförande lager)	1 skärva förhistorisk keramik	A533, ränna, går genom schaktet, 0,7 m bred (fynd av förhistorisk keramik). Fyllning: humös sand	Boplats 8
S567	0–0,3 humus 0,3– sand		A568 hård, rund, 0,7 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol. A569 hård, rund, 0,8 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol	Boplats 9
S570	0–0,4humus 0,4– sand			Boplats 9
S583	0–0,3 humus 0,3– sand			Boplats 9
S584	0–0,3 humus 0,3– sand			Boplats 9
S587	0–0,4humus 0,4– sand		A588 grop, oval 2×1,8 m. Fyllning: humös sand	Boplats 9
S589	0–0,3 humus 0,3– sand			Boplats 9
S590	0–0,3 humus 0,3– sand			Boplats 9
S591	0–0,3 humus 0,3– sand		A592 hård, rund, 0,8 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol	Boplats 9
S732	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus med sten (järnutfällningar) 0,5–0,9 grus			Boplats 10

Id	Lager, djup (m)	Fynd (flinta om inte annat anges)	Anläggningar, storlek (m)	Fornlämning
S733	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus med sten (järnutfällningar)			Boplats 10
S734	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus med sten, järnutfällningar (fyndförande lager)	1 avslag (svallad), 2 övrig slagen	A735 stolphål, runt, 0,45 m i diameter. Fyllning: humöst sandigt grus. A736 stolphål, runt, 0,4 m i diameter. Fyllning: humöst sandigt grus. A737 stolphål, runt, 0,3 m i diameter. Fyllning: humöst sandigt grus	Boplats 10
S738	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus med sten, järnutfällningar (fyndförande lager)	1 avslag, 1 skärva förhistorisk keramik	A739 grop, rund 0,6 m i diameter. Fyllning: humöst sandigt grus	Boplats 10
S761	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus med sten, järnutfällningar			Boplats 10
S762	0–0,25 humus 0,25–0,5 sandigt grus med sten, järnutfällningar (fyndförande lager)	1 avslag (svallad)		Boplats 10
S763	0–0,5 humus 0,5–0,75 siltig lera 0,75–1,15 grus med stora stenar			Boplats 10
S764	0–0,25 humus 0,25– grusig sand (fyndförande lager)	1 avslag, 1 övrig slagen	A733 stolphål, oregelbundet, 0,6×0,5 m. Fyllning: humös sand. A774 stolphål, runt, 0,5 m i diameter. Fyllning: humös sand med inslag av kol. A2000 stolphål, oregelbundet, 0,5×0,4 m. Fyllning: humös sand. A2001 stolphål, runt 0,3 m i diameter. Fyllning: humös sand. A2002 stolphål (stenskott), runt, 0,3 m i diameter. Fyllning: humös sand med inslag av kol	Boplats 10
S768	0–0,25 humus 0,25–0,5 klappersten (fyndförande lager) 0,5– silt	2 avslag, 3 övrig slagen (samtliga flintor svallade)	A769 grop (profilgrävd), rund, 0,6 m i diameter, 0,35 m djup. Fyllning: humös sand med sten. 8 flintavslag och 1 övrig flintkärna i fyllningen	Boplats 10
S770	0–0,25 humus 0,25– grusig sand		A771 stolphål (stenskott), oregelbundet, 0,4 m i diameter. Fyllning: humös sand. A772 stolphål/grop, oregelbundet, 0,6×0,4 m. Fyllning: humös sand	Boplats 10
S775	0–0,25 humus 0,25–0,5 grusig sand 0,5–0,7 sand 0,7– silt			Boplats 10
S776	0–0,25 humus 0,25–0,5 klappersten (fyndförande lager) 0,5– silt	2 avslag, 1 spån, 5 övrig slagen (samtliga flintor svallade)		Boplats 10
S777	0–0,25 humus 0,25– grusig sand		A778 grop, oval 0,6×0,4 m. Fyllning: humös sand	Boplats 10
S794	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus			Boplats 10
S795	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus			Boplats 10

Id	Lager, djup (m)	Fynd (flinta om inte annat anges)	Anläggningar, storlek (m)	Fornlämning
S796	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus			Boplats 10
S798	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus			Boplats 10
S799	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus			Boplats 10
S800	0–0,3 humus 0,3–0,5 sandigt grus			Boplats 10
S741	0–0,3 humus 0,3– grusig sand (fynd- förande lager)	1 avslag, 5 övrig slagen	A742 kokgrop, 1 m i diameter. Fyllning: svart grusig sand, sot/kol och skörbränd sten	Boplats 11
S743	0–0,3 humus 0,3– grusig sand			Boplats 11
S744	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11
S745	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11
S747	0–0,3 humus 0,3– grusig sand (fynd- förande lager)	1 spånkrapa, 1 avslag med retusch (flintorna svallade)	A746 grop, rund 1,8 m i diameter. Fyllning: humös sand	Boplats 11
S748	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11
S749	0–0,3 humus 0,3– grus		A751 stolphål, runt, 0,4 m i diameter. Fyllning: humös sand. A752 hård, rund, 0,7 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol	Boplats 11
S753	0–0,3 humus 0,3– grusig sand			Boplats 11
S754	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11
S755	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11
S756	0–0,3 humus 0,3– grusig sand		A757 grop, rund 0,7 m i diameter. Fyllning: humös sand. A758 grop, rund 0,65 m i diameter. Fyllning: humös sand	Boplats 11
S784	0–0,3 humus 0,3– grusig sand		A785 stolphål, runt, 0,4 m i diameter. Fyllning: humös sand. A786 stolphål, runt, 0,3 m i diameter. Fyllning: humös sand. A787 stolphål, runt, 0,4 m i diameter. Fyllning: humös sand. A788 grop, rund, 0,7 m i diameter. Fyllning: humös sand	Boplats 11
S801	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11
S802	0–0,35 humus 0,35– grus		A803 grop, rund, 0,7 m i diameter. Fyllning: humös sand och sten. A804 stolphål, runt, 0,4 m i diameter. Fyllning: humös sand och sten	Boplats 11
S805	0–0,3 humus 0,3– grus		A806 kokgrop oval 1,4×1 m. Fyllning: svart grusig sand, sot/kol och skörbränd sten	Boplats 11
S807	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11
S808	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11

Id	Lager, djup (m)	Fynd (flinta om inte annat anges)	Anläggningar, storlek (m)	Fornlämning
S809	0–0,3 humus 0,3– grusig sand			Boplats 11
S810	0–0,1 förna 0,1– berg			Boplats 11
S811	0–0,35 humus 0,35– grus		A812 grop, rund, 0,6 m i diameter. Fyllning: humös sand. A813 stolphål, runt, 0,4 m i diameter. Fyllning: humös sand	Boplats 11
S815	0–0,35 humus 0,35– grus		A814 hård, rund, 1 m i diameter. Fyllning: svart grus med sot/kol. A816 hård, rund, 1 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol	Boplats 11
S817	0–0,35 humus 0,35– grus, något lerigt		A818 hård, rund, 0,5 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol. A819 kokgrop, oval, 1,5x2 m. Fyllning: svart grusig sand, sot/kol och skörbränd sten	Boplats 11
S820	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11
S821	0–0,35 humus 0,35– grusig sand			Boplats 11
S1238	0–0,35 humus 0,35– grusig sand		A1284 hård, rund, 0,5 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol. A1285 hård rund 0,6 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol	Boplats 12
S1241	0–0,4 humus 0,4– grusig sand			Boplats 12
S1246	0–0,3 humus 0,3– grusig sand		A1286 grop, rund, 0,7 m i diameter. Fyllning: humös sand. A1287 hård rund 0,6 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol	Boplats 13
S1249	0–0,4 humus 0,4– grusig sand			Boplats 13
S1250	0–0,4 humus 0,4– grusig sand		A288 hård, rund, 0,6 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol. A289 hård, rund, 0,7 m i diameter. Fyllning: svart sand med sot/kol	Boplats 13
S1253	0–0,4 humus 0,4– grusig sand			Boplats 13
S830	0–0,4 humus 0,4– sand		A831 kokgrop, rund, 0,7 m i diameter. Fyllning: Svart sand med sot/kol och skörbränd sten	Övrig kulturhistorisk lämning 1
S270	0–0,4 humus 0,4– grusig sand		A11271 hård, rund, 0,6 m i diameter. Fyllning: svart grusig sand med sot/kol	Övrig kulturhistorisk lämning 2
S282	0–0,45 humus 0,45– grusig sand		A283 hård, rund, 0,7 m i diameter. Fyllning: svart grusig sand med sot/kol	Övrig kulturhistorisk lämning 3

Bilaga 2. Ordlista

I likhet med andra discipliner använder sig arkeologin av specialtermer och fackuttryck. Här förklaras några av de termer som används i rapporttexten för de läsare som inte är bekanta med terminologin.

Aktivitetsyta: ett begränsat område med spår och lämningar, ofta efter någon särskild aktivitet. Det kan till exempel röra sig om områden för matlagning på en större boplats eller herdeplatser belägna utanför själva boplatsen som använts i samband med boskapsdrift.

ArcGis: en programvara i form av ett geografiskt informationssystem som möjliggör behandling, presentation och distribution av geografiska data.

Anläggning: spår och lämningar i marken efter olika typer av aktiviteter eller konstruktioner benämns ofta som anläggningar. Det kan till exempel vara spår efter härdar, förrådsgröpar, hus och liknande.

Avslag: utgör avfall efter tillverkning av stenredskap. På Västkusten är det vanligaste stenmaterialet flinta. Ett avslag känns igen på vissa typiska attribut/märken som uppstått vid själva tillverkningen. Ibland kan vissa typer av avslag avslöja vad som tillverkats, till exempel en flintyxa, och från vilket skede av tillverkningen avslagen kommer ifrån.

Boplats: en term som används om platser i landskapet där man hittar fynd och andra lämningar från människors aktiviteter och verksamheter. I vissa fall kan boplats beteckna en plats där man bott permanent och långvarigt i andra fall kan boplatsen representera en mer tillfällig uppehållsplats.

Bronsålder: betecknar enligt det treperiodssystem (Thomsens treperiodssystem) som används inom arkeologin den mellersta förhistoriska perioden. Namnet syftar på en tid när människor lär sig att hantera metallen brons. Bronsålder utgör en period för mellan 1800–500 f.Kr. Perioden kan delas in i äldre bronsålder (1800–1100 f.Kr.) och yngre bronsålder (1100–500 f.Kr.)

Bryne: en slipsten för skärpning av eggår på skärande redskap.

¹⁴C-analys: en naturvetenskaplig dateringsmetod som används för att tidsbestämma arkeologiska lämningar. Analysen kan endast utföras på organiskt material som till exempel kol, ben och trä. Den bygger på en att andelen radioaktiva kolatomers halveringstid kan mätas.

Flathuggen: termen betecknar en tillhuggningsteknik som används i förhistoriskt flinthantverk under vissa perioder. I Skandinavien förekommer flathuggning under slutet av yngre stenålder och äldre bronsålder. Exempel på flathuggna redskap från dessa perioder är skärar, dolkar, och pilspetsar

Grop: en kategori nedgrävda lämningar/anläggningar som ofta påträffas på boplatser. En vanlig tolkning är att de använts till förvaring.

Gropkeramisk kultur: en arkeologisk kulturgrupp under den mellersta delen av yngre stenålder (cirka 3300–2500 f.Kr.). En vanlig tolkning är att människorna inom den gropkeramiska kulturen mestadels har levt av jakt och fångst. Tolkningen bygger främst på boplatsernas havsnära lokalisering i det dåtida landskapet. I Västsverige karakteriseras fynden

från den gropkeramiska kulturen av ett specifikt flinthantverk och en speciell typ av ornerad keramik.

Härd: i arkeologiska sammanhang betecknar härd resterna efter en enkel öppen eldstad. Till formen är den ofta rund eller oval och fylld med kol. Den innehåller vanligen även eldpåverkad sten.

Intrasis: en specifikt utarbetad programvara för hantering av arkeologisk dokumentation, som exempelvis fyndregistrering, inmätningar, foton och beskrivningar.

Järnålder: järnålder betecknar enligt det treperiodssystem (Thomsens treperiodssystem) som används inom arkeologin den yngsta och sista förhistoriska perioden. Namnet syftar på en tid när människor lärde sig hantera metallen järn. I Nordeuropa dateras järnålder till cirka 500–1000 e.Kr. I Skandinavien delas järnålder grovt sett in i äldre järnålder cirka 500 f.Kr.–400 e.Kr och yngre järnålder cirka 400–1000 e.Kr.

KML: förkortning av Kulturminneslagen, som är den centrala lagen för kulturmiljövård i Sverige. Lagen innehåller bland annat detaljerade bestämmelser om fornlämningar, fornfynd, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, samt uppdragsarkeologi. På riksplanet har Riksantikvarieämbete det övergripande ansvaret. Länsstyrelserna ansvarar för tillsynen på länsnivå.

Kokgrop: definierar en nedgrävd grop. Den gängse tolkningen är att kokgropar vanligtvis har använts till matlagning. Att tillreda mat i kokgrop har varit vanligt under stora delar av förhistorien. I dag påträffas lämningarna som gropar fyllda med eldpåverkad sten. Oftast förekommer omfattande lager med sot och kol i kokgroparna. Etnografiska studier har visat hur man lagar mat i kokgropar. I botten på kokgropen läggs upphettade stenar. Ovanpå dessa placeras mat inpackad i exempelvis näver eller lera, därefter placeras ännu fler heta stenar ovanpå. Högst upp täcks gropen sedan med jord och grästovv. I den varma ”ugnen” tillreds sedan köttet eller fisken.

Kärna: ett medvetet tillformat råämne av exempelvis flinta. Den specifika formen har då utformats för att underlätta tillverkningen av vissa typer av avslag och spån från kärnan. Vid analyser av förhistoriskt flinthantverk finns olika kärntyper klassificerade. Dessa kan till exempel vara olika typer av plattformskärnor, spånkärnor och övriga kärnor.

Kärnprepareringsavslag: termen används inom analyser av förhistoriskt stenhantverk. Oftast avser den igenkännbara restprodukter från tillformningen av flintkärnor i samband med spåntillverkning.

Mesolitikum: stenålder delas in i tre huvudperioder, paleolitikum, mesolitikum och neolitikum. I Västsverige omfattar mesolitikum en period för mellan cirka 11 000–6000 år sedan. Perioden kallas även äldre stenålder eller jägarstenålder. Den sistnämnda definitionen refererar till att människorna livnärde sig på insamling av vegetabilier, fiske och jakt innan jordbruket introducerades. Människorna levde också ett mer nomadiskt liv än under senare perioder. I Västsverige delas mesolitikum i sin tur in i:
– tidigmesolitikum (cirka 11 000–10 000 år sedan, hensbackakultur)
– mellanmesolitikum (cirka 10 000–8000 år sedan, sandarnakultur).

– senmesolitikum (8000–6000 år sedan, lihultkultur).

Mesolitikum kan definieras på ett flertal olika vis. Utifrån flinthantverkets karaktär, samhällets organisation och den omgivande naturmiljön har det hävdats att tidigmesolitikum och Hensbacka kultur egentligen skall betraktas som liktydig med den senpaleolitiska, nordeuropeiska ahrensburgkulturen.

Neolitikum: kallas även bondestenålder. I södra Skandinavien omfattar det en period från cirka 4000–1800 f.Kr. Kring 4000 f.Kr. övergick människorna allt mer till boskapsskötsel och odling, vilket även ledde till mer permanenta bosättningar. Det verkar som om odling och husdjur introduceras ungefär samtidigt vid denna tidpunkt över ett stort område som omfattade nuvarande Danmark och västra och östra Sverige. Den förändrade näringsekonomin sammanföll med trattbägarkulturen (cirka 4000–2700 f.Kr.). Arkeologiskt känns trattbägarkulturen bland annat igen på sin rikt ornerade keramik och byggandet av megalitgravar/stenkammargravar. I Västsverige delas neolitikum in i tre faser:

– tidigneolitikum (cirka 4000–3300 f.Kr. trattbägarkultur)

– mellanneolitikum (cirka 3300–2300 f.Kr. trattbägarkultur, gropkeramisk kultur, stridsyxekultur)

– senneolitikum (cirka 2300–1800 f.Kr. senneolitisk kultur).

Retusch: en metod som använts i förhistoriskt flinthantverk för att omforma ett råämne till ett redskap genom att ta bort små flintstycken från kanten på det blivande redskapet. Ofta har retuscher gjorts på föremål som använts som skrapverktyg. Verktyget får en lämplig skrapegg genom att det retuscherats.

Ränna: en avlång lämningstyp som ofta förknippas med konstruktionselement i väggkonstruktioner till förhistoriska hus. Rännor kan även utgöra spår efter grävda diken.

Skaftålsyxa: en yxa som tillverkats i någon lämplig bergart, till exempel grönsten. Yxorna kan variera i form, gemensamt är dock att då har ett borrarhål för skaftning. I Västsverige dateras vanligen skaftålsyxor till senneolitikum och äldre bronsålder.

Slagen flinta: ett annat uttryck för bearbetad flinta.

Spån av flinta: term för specialiserat flintavslag. Spånet är avlångt med parallella långsidor. Flintspån används i sin tur för tillverkning av bland annat pilspetsar, spånkrapor och knivar. Metodiskt finns det exempel på flera sätt att tillverka flintspån under framför allt stenåldern. Dessa metoder är i sig daterande och kan kopplas till skilda kulturgrupper.

Stensättning: en vanlig förhistorisk gravform. Den förekommer från yngre bronsålder till yngre järnåldern och består av packad sten, ofta i flera lager. Formen är vanligen rund eller oval. När man finner de idag är de ofta övertorvade av jord och gräs. Vid arkeologiska undersökningar av stensättningar hittar man ofta brända människoben, rester av lerkärl och ibland gravgåvor i stensättningarna.

Stolphål: spår efter hål för nedgrävda stolpar. Spåren utgörs av jord som mörkfärgats av den förmultnade stolpen, ibland innehåller de även stenar som stöttat själva stolpen. Under stora delar av förhistorisk tid

konstruerades husen med hjälp av grova takbärande stolpar som placerades centralt i konstruktionen. Även väggarna byggdes ofta med hjälp av stolpar. Det är bland annat stolphål i sådana konstruktioner som har hjälpt arkeologerna att förstå på vilket sätt husen varit konstruerade under förhistorisk tid.

Figur- och tabellförteckning

Figurer

Figur 1a/b. Läget för undersökningen markerat på utsnitt ur Översiktskartan, blad 253 Göteborg (skala 1:250 000, Sweref 99 TM), och GSD-Sverigekartan.....	4
Figur 2a. Utredningsområdena markerade på utsnitt ur Fastighetskartan, blad 63D3DN Lindberg (Sweref 99 TM). Skala 1:10 000.	6
Figur 2b. Utredningsområdena markerade på utsnitt ur Fastighetskartan, blad 63D3DS Varberg och 63D2DN Träslövsläge (Sweref 99 TM). Skala 1:20 000.	7
Figur 3. Plankartan visar de arkeologiska lämningar som påträffades inom de olika FU-områden vid 1995 års utredning i relation till delområdena för den nu aktuella utredningen steg 2. Skala 1:10 000.....	8
Figur 4a. Det landskapsavsnitt som påverkats av den postglaciala transgressionen kring den södra delen av utredningsområdet, här visas dagens havsnivå.....	14
Figur 4b. Det landskapsavsnitt som påverkats av den postglaciala transgressionen kring den södra delen av utredningsområdet, här visas landskapet med en havsnivå som är 15 meter över dagens.	15
Figur 5. Översiktbild med ängsmarken och bergspartiet i bakgrunden. Bilden är tagen mot norr. Foto: Gisela Ångeby.....	18
Figur 6. På bilden kan den övervuxna stensättningen Varberg 34:1 anses. Fotot är taget mot sydväst. Foto: Gisela Ångeby.....	18
Figur 7. Bilden visar det deponerade byggavfallet som schaktades fram på område A. Foto: Lotta Stenqvist.....	19
Figur 8. Schaktplan för område A. Skala 1:1500.....	20
Figur 9. Den skogbevuxna bergsslätten inom Do 1 mot sydöst. Foto: Gisela Ångeby.	21
Figur 10. Schaktplan för Do 1. Skala 1:1500.....	22
Figur 11. Översiktbild av Boplats 1 mot öster. Foto: Gisela Ångeby.....	23
Figur 12. På fotot syns den härd som påträffades på Boplats 1. Foto: Gisela Ångeby.....	23
Figur 13. Schaktplan över Boplats 1 till 3 med förekommande anläggningar. Skala 1:500.....	24
Figur 14. Boplats 2 mot öster. Foto: Gisela Ångeby.	25
Figur 15. Översiktbild av på Boplats 3 mot öster. Foto: Gisela Ångeby.	26
Figur 16. Översikt bilden visar delområde 3 mot sydöst. I bakgrunden är boplats 4 markerad. Foto: Gisela Ångeby.	27
Figur 17. Schaktplan över Do 2. Skala 1:2000.....	28
Figur 18. Lagerföljden i S255 inom boplats 4. Observera sandhorisonterna som överlagras de mörka torv- och gyttjelagren med över 9000 år gammalt bevarat organiskt material. Foto: Gisela Ångeby.	29
Figur 19. Schaktplan över boplats 5. Skala 1:500.....	30
Figur 20. Översikt bild på boplats 5 mot söder. Foto: Bengt Westergaard.....	31
Figur 21. Bilden visar härdarna på boplats 5. Foto: Bengt Westergaard.	31
Figur 22. Översikt bild på Do 3 mot söder, längst ner mot söder är också boplats 6 markerad. Foto: Bengt Westergaard.	32
Figur 23. Schaktplan över Do 3. Skala 1:2000.....	33
Figur 24. Schaktplan över boplats 6. Skala 1:300.....	35
Figur 25. Översikt bild av Do 4 mot nordväst. Foto: Johannes Nieminen.	36
Figur 26. Schaktplan för Do 4 samt boplats 7 och boplats 8. Skala 1:1500.....	37
Figur 27. Översikt bild på boplats 7. Foto: Johannes Nieminen.	38
Figur 28. En av härdarna inom boplats 7. Foto: Johannes Nieminen.	38

Figur 29. Den grop som påträffades på boplats 7. Foto: Johannes Nieminen.	38
Figur 30. Översiktsbild på boplats 8. Foto: Bengt Westergaard.	39
Figur 31. Översiktsbild på Do 5; i bakgrunden syns boplats 9. Foto: Bengt Westergaard.	41
Figur 32. Schaktplan för Do 5 samt boplats 9. Skala 1:1500.....	42
Figur 33. Översiktsfoto som visar Do 6 mot sydöst. Foto: Johannes Nieminen.	43
Figur 34. Schaktplan över Do 6 och övrig kulturhistorisk lämning 1. Skala 1:3000.....	44
Figur 35. På bilden syns den kokgrop som registrerades som övrig kulturhistorisk lämning 1. Foto: Gisela Ångeby.	45
Figur 36. Vy över delar av Do 7. Foto: Bengt Westergaard.	46
Figur 37. Schaktplan över Do 7 samt boplats 10 och boplats 11. Skala 1:2500.....	47
Figur 38. Boplats 10 mot nordväst. Foto: Johannes Nieminen.	48
Figur 39. Schaktplan över boplats 10. Skala 1:500.....	49
Figur 40. Några av de gropar och stolphål som påträffades på boplats 10. Foto: Johannes Nieminen.	50
Figur 41. Den profilgrävda gropen där det påträffades 9 bearbetade flintor. Foto: Johannes Nieminen.....	50
Figur 42. Översiktsbild på delar av boplats 11 mot sydöst. Foto: Johannes Nieminen.	51
Figur 43. Platån som var en del av boplats 11. Foto: Johannes Nieminen.	52
Figur 44. En av kokgroparna på boplats 11. Foto: Johannes Nieminen.	52
Figur 45. En stor grop som påträffades på boplats 11. Foto: Johannes Nieminen.	52
Figur 46. En av de härdar som framkom inom boplats 11. Foto: Johannes Nieminen.	52
Figur 47. Schaktplan över boplats 11. Skala 1:1000.....	53
Figur 48. Översiktsbild på delar av Do 8 samt läget för boplats 13 mot nordöst. Foto: Gisela Ångeby.....	54
Figur 49. Schaktplan över Do 8 samt övrig kulturhistorisk lämning 2 och övrig kulturhistorisk lämning 3. Skala 1:4000.	55
Figur 50. Schaktplan över boplats 12 och boplats 13. Skala 1:1000.....	56
Figur 51. Översiktsbild på boplats 12 mot nordväst. Foto: Gisela Ångeby.	57
Figur 52. De två härdar som påträffades på boplats 12. Foto: Gisela Ångeby.	57
Figur 53. En härd och en grop som påträffades på boplats 13. Foto: Gisela Ångeby.....	58
Figur 54. Kartan visar de sju föreslagna förundersökningsområdena inför utbyggnaden av den dubbelspåriga järnvägen på sträckan Varberg-Hamra. Skala 1:15 000.....	61

Tabeller

Tabell 1. Tabellen åskådliggör föreslagna förundersökningsområden och de fornlämningar som ingår i dessa.....	60
--	----

Arkeologi inför Varbergstunneln, Västkustbanan, Varberg–Hamra

År 1995 påbörjades en första arkeologisk utredning inför planerna på att bygga en dubbelspårig järnväg mellan Varberg och Hamra. Järnvägsprojektet kom dock att läggas i malpåse under en period av närmare tjugo år. När Trafikverket återupptog projekteringen av järnvägsbygget gjordes en förnyad arkeologisk utredning år 2014. I samband med det påträffades 13 fornlämningar, samtliga utgjordes av förhistoriska boplatser. På boplatserna framkom anläggningar och fynd i varierande grad, spår efter människor som representerar närvaro i området från äldre stenålder fram till brons- och järnålder. Utöver fornlämningarna registrerades även tre övriga kulturhistoriska lämningar i samband med utredningen.

STATENS HISTORISKA MUSEER

SAMT ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN